

Paličkovaná krajka a možnosti kombinace s jinými výtvarnými technikami

Braided lace and the possibilities of combination with other graphic techniques

Die geklöppelte Spitze und die Möglichkeiten von verschiedener Kombination mit
anderen gestalterischen Techniken.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Fakulta pedagogická TU Liberec

Autor: **Tereza Michálková**

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: primárního vzdělávání
Studijní program: učitelství pro ZŠ
Kombinace: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Paličkováná krajka a možnosti kombinace jinými výtvarnými technikami

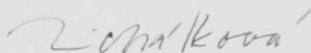
Braided lace and the possibilities of combination with other graphic techniques

Die geklppelte Spitze und die Möglichkeit von verschiedener Kombination mit anderen stalterischen Techniken

Autor:

Tereza Michálková

Podpis:

Adresa:

Kryštofovo Údolí 107

460 01, Liberec 1

Vedoucí práce: Mgr. A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová

Konzultant: Mgr. Ivana Michálková

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
64	13 684	28	0	11	14

V Liberci dne:

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 48-5352515

Fax: 48-5352332

Katedra: primárního vzdělávání

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant): Michálková Tereza

adresa: Kryštofovo Údolí 107

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Název DP: Paličkovaná krajka a možnosti kombinace s jinými výtvarnými technikami

Název DP v angličtině: Braided lace and possibilities of combination with other graphic techniques

Vedoucí práce: Mgr.A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová

Konzultant:

Termín odevzdání: duben 2007

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30. 6. 2006

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): TEREZA MICHAĽKOVA

Datum: 18. 4. 2007

Podpis: Michálková

KPV/ZŠ

Prohlášení o původnosti

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

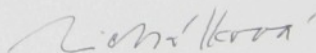
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 24.04.2007

Tereza Michálková

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří přímo, nepřímo, či dokonce nevědomky napomohli ke vzniku této práce. Zvláště pak děkuji paní Mgr. A. Lucrezii Škaloudové Puchmajerové za vedení práce, za její rady a podnětné připomínky.

Děkuji také své mamince Mgr. Ivaně Michálkové za podporu, trpělivost a cenné odborné rady.

Poděkování patří rovněž Mgr. Věnceslavě Drábkové za umožnění nácviu paličkované krajky přímo v hodinách výtvarné výchovy na ZŠ.

ANOTACE

Téma: Paličkováná krajka a možnosti kombinace s jinými výtvarnými technikami

Diplomová práce pojednává o paličkové krajkě jako tradiční výtvarné textilní technice. Od samotné historie českého krajkářství přechází k popisu techniky a využití v tvorbě autorky, která své zkušenosti aplikuje do hodin výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy.

Součástí práce je příprava jednotlivých kurzů na ZŠ s využitím jiných výtvarných technik.

Klíčová slova: herdule, historie paličkové krajky, kurz pro děti, oděv, paličkování, paličkováná krajka, paličkovaný šperk

SUMMARY

Title: Braided lace and the possibilities of combination with other graphic techniques.

The thesis is about bobbin lace as a traditional design of textile technology. It starts with the history of Czech lace making and continues with a description of the technology and usage in the author's work, who applies her experience in classroom practice at the elementary school.

The thesis includes the preparation specific courses for elementary school.

Keywords: bobbin jewel, bobbin lace, bobbin lace making, closing, history of bobbin lace, lessons for children, pillow

ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema: Die geklöppelte Spitze und die Möglichkeiten von verschiedener Kombination mit anderen gestalterischen Techniken.

Die Diplomarbeit besteht von einer geklöppelten Spitze, als traditionell textil gestalterische Technik. Vom Anfang der Historie Tschechischen Spitzenverarbeitung, übergeht von der Beschreibung der Technik und aus Nützung des Verfahrens der Schöpferin, die ihre

Erfahrungen anwendet im die Ausbildungsstunden als Grundsatz für den Schulgang von der ersten bis zu vierten Schulklasse.

Teil der Arbeit ist die Vorbereitung für die einzelnen Kurzen für die Grundschulen das Ausnutzen von verschiedener Technik.

Die Schlüsselworte: r geklöppelte Schmuck der Lein, e geklöppelte Spitze, e Historie der geklöppelten Spitzen, e Kleidung, e Kinderkurse, s Kissen, s Klöppeln

OBSAH

1. Úvod.....	11
1.1. Cíl.....	11
2. Historie paličkové krajky	12
2.1. Krajkářství v českých zemích	13
2.1.1. Krušné Hory	13
2.1.2. Šumava a jižní Čechy	16
2.1.3. Podhůří Orlických hor	17
2.1.4. Výrobní centra na Moravě a ve Slezsku	18
2.1.5. Slezsko	18
2.1.6. Valašsko a Haná.....	19
2.2. Státní podpora, školy a spolky	20
2.3. 20.století.....	22
2.4. Česká krajkářská škola.....	23
2.5. Osobnosti působící a pocházející z oblasti severních Čech v současnosti .	24
3. Technika paličkování	26
3.1. Paličkovací nástroje- pomůcky	26
3.2. Přípravné práce	30
3.3. Základní technické pojmy.....	32
3.4. Typy českých krajek	36
3.4.1. Typy krajek a česká terminologie	37
4. Vlastní tvorba.....	38
4.1. Úvodem.....	38
4.2. Šperk	38
4.2.1. Vlastní šperk	39
4.2.2. Límeček jako šperk.....	40
4.3. Prostorová krajka jako nedílná součást svatebních šatů	40
4.3.1. Realizace svatebních šatů (soutěž)	41
4.3.2. Ostatní oděvní tvorba.....	42
4.4. Krajka jako doplněk interiéru či přírody.....	42
5. Práce s dětmi	44
5.1. Úvodem.....	44
5.2. Úvodní kurz	44

5.2.1.	Metodický postup	45
5.2.2.	Výroba vlastních improvizovaných pomůcek	48
5.3.	Rozvíjející kurz.....	49
5.3.1.	Metodický postup	49
5.4.	Závěrečný kurz	50
5.4.1.	Doplňkové náměty pro práci s dětmi	51
5.5.	Několik zásad na závěr	61
6.	Závěr	62
7.	Použitá literatura	63
8.	Přílohy.....	64

1. ÚVOD

Moje prababička vždycky říkala, že všechny „sousedovic“ děti uměly paličkovat, i kluci! I můj prastrýc to uměl. A u nás v rodině to byla a dodnes je tradice.

Pro mne samotnou je technika paličkování naprosto přirozená už od dětství. Učila jsem se paličkovat již od svých pěti let. V tu dobu jsem se pokoušela vytvořit svoji první „paličkovanou krajku“. Tato technika mne provází již od dětství, stejně jako velkoformátové „čáranice“ na stěny v pokojíčku, ale i keramická hlína, drátky, textil a vše, s čím se dá výtvarně hrát. Snažím se kombinovat materiály a vyvářet nevšední originální dílka, určená jako doplněk oděvu nebo objekt do interiéru. Paličkováná krajka vždy doprovází a doplňuje mé výtvarné činnosti. Není tedy nic zvláštního, že jsem si jako téma své diplomové práce zvolila tuto techniku. Chtěla jsem se o své zkušenosti podělit s ostatními. Představit svoji tvorbu a zároveň své zkušenosti přenést do hodin výtvarné výchovy na prvním stupni ZŠ.

Děti mladšího školního věku by měly mít možnost se seznámit s touto jen zdánlivě náročnou technikou, která rozvíjí trpělivost, pečlivost a jemnou motoriku. Myslím si, že téměř každý žáček první třídy je schopen se s touto technikou „poprat“ a podle svých individuálních možností si ji osvojit.

1.1. Cíl

Cílem mé diplomové práce je seznámit budoucí učitele, ale i ty současné s technikou paličkové krajky. Chtěla bych ukázat, že základy paličkové krajky zvládne každý žák, jen je třeba správné motivace, nadšení a individuální přístup.

Svou vlastní zkušeností chci přispět k uplatnění paličkové krajky ve výtvarné výchově na ZŠ, aby se učitelé i žáci nebáli tak zdánlivě komplikované, ale krásné staré techniky.

2. HISTORIE PALIČKOVANÉ KRAJKY

Krajka jako nejmladší textilní umění vznikla v 16. století v Itálii. Během jednoho století zde prodělala obrovský skok ve vývoji technik, rozmanitosti vzorů a jemnosti vypracování. Později se začala rozšiřovat do celé západní Evropy, Španělska, Francie, Nizozemí či Anglie. Avšak svého vrcholu krajka dosáhla v 17. a 18. století v Belgii.

V 16. století se krajka stává součástí jak ženského, tak i mužského oděvu. Stává se vizitkou bohatství, moci a přepychu. Panovníci a šlechta nejen krajkou nosí, ale pro jejich ženy se stává paličkování, stejně jako vyšívání příjemnou kratochvílí. V této době vznikají krajkářské učebnice vzorů a krajkářské školy a dílny. Je to také doba, ve které krajkou navrhují umělci a přední malíři.

V druhé polovině 18. století krajkářské řemeslo upadá. Ve východní Evropě se krajkářství udržuje pouze jako součást lidového kroje. Ve 20. století nastává zajímavý rozvoj v Čechách a na Slovensku, kde krajka náhle ožívá a dostává novou tvář. Dodnes má naše krajka dobré jméno po celém světě.

Historicky i geograficky rozdělujeme krajkou do dvou základních skupin. Do jedné patří krajky západoevropské a do druhé východoevropské. Jejich rozdílnost je dána typem krajky, jejím vývojem a způsobem zpracování. Čechy jsou pak místem, kde se částečně tyto skupiny střetávají a prolínají. (Prošková, 1996)

Obrázek 1 - Vamberecké děti na počátku 20. století

2.1. Krajčářství v českých zemích

Počátky krajčářství v Čechách se datují do 16. století. Tehdy měly české země úzké kulturní spojení se severní Itálií a v sídle panovníka, stejně jako na dvorech mnoha významných šlechtických rodů a dokonce i v řadě bohatých měst, působili italští architekti, malíři, sochaři a jiní umělci. Proto se tu záhy prosadila nová renesanční móda. V 16. století ovládali Habsburkové prakticky celou střední Evropu, tzn. české a rakouské země, Uhersko a Německo. Druhá větev rodu vládla ve Španělsku a Nizozemsku. Příslušníci vysoké šlechty působili nejen v různých dvorských úřadech, ale ve službách habsburských panovníků často navštěvovali s diplomatickými i jinými úkoly ostatní evropské země. To vytvářelo příznivou situaci k rychlému šíření módních typů krajky z celé renesanční Evropy do Čech.

Z hlediska vývoje krajčářství byly Čechy nejstarší a nejvýznamnější středoevropskou oblastí. Vyvíjela se zcela pod vlivem západoevropské módy a v těsné vazbě na další krajčářská centra, především Flandry, Benátky a Francii. (A.Vondrušková, 2004)

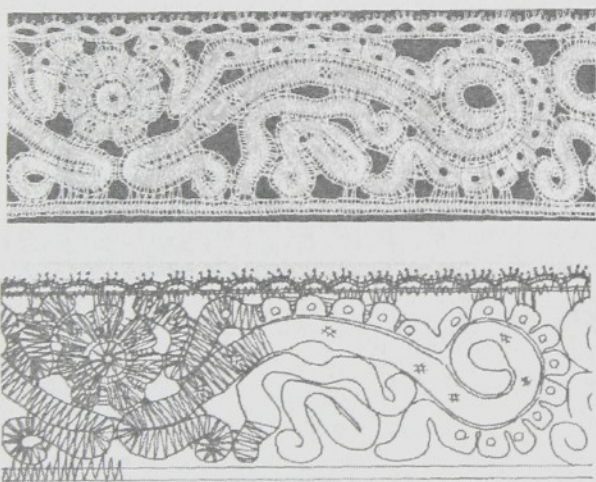
Městské a venkovské ženy znaly rozmanité textilní techniky ozdobného zakončení tkanin, z nichž mnohé tvoří vývojový předstupeň paličkování. Proto našlo paličkování kraje v českých zemích vhodnou půdu pro rychlý rozvoj. Od konce 15. století vycházela tiskem řada naučných knih. To umožňovalo poměrně rychlé šíření a využívání dobových krajčářských vzorníků. Dalším faktorem byl prestižní význam tehdejšího oděvu, zejména z hlediska stavovského členění společnosti. Po celé 16. století vycházely zákazy pro obyvatele měst i venkova, kteří napodobovali šatem a šperky oblečení šlechty. Opakovaně se v těchto nařízeních uvádí, že se venkovský lid chce strojit jako měšťané a měšťané jako šlechta, čemuž se musí zabránit. Například sněmovní nálezy z roku 1564 zakazují „hojné používání kraje ke košilím“ a předepisují jakým způsobem je smí užívat šlechta a jakým sedláci. Protože však na venkově nebyl dostatek peněz na nákup drahého módního zboží, vedla cesta napodobování oděvu vyšších vrstev přes domácí výrobu. Především z tohoto důvodu se ženy v renesanci učily mimo jiné i technice výroby krajky. A odtud byl jen krůček k tomu, aby ty šikovnější začaly krajky vyrábět na prodej nejprve pro své sousedy, později pro obchodníky. (A.Vondrušková, 2004)

2.1.1. Krušné Hory

První zprávy o výrobě kraje u nás pocházejí z Krušných hor. V těchto oblastech se v 16. století dolovalo stříbro, tudíž zde byla nejen velká hustota obyvatelstva, ale i

vysoká životní úroveň. Horní města zaznamenávala rychlý nárůst obyvatel, kteří sem přicházeli jako horníci. V oblastech, kde probíhala intenzivní kolonizační činnost, se uplatnila krajka hlavně díky otevřenosti módním trendům své doby. Krajkářství se navíc stalo doplňkovým zaměstnáním žen horníků a dalších nových obyvatel regionu.

Počátek paličkování krajek se spojuje se jménem Barbory Uttmannové z města Annaberg na saské straně Krušných hor. Barbora začala v polovině 16. století obchodovat s krajkami, vyrobenými v okolí. Pocházela ze zámožného krušnohorského rodu Elterleinů. Velmi mladá se provdala za tesaře Christopha Uttmanna, jehož rodina přišla do Krušných hor ze Slezska. Podle pramenů s ním měla nejméně dvanáct dětí. Když manžel zemřel, bylo Barboře čtyřicet let. Převzala řízení rodinných důlních podniků a vedla je úspěšně. Vedle toho se začala zabývat výrobou a prodejem paličkových krajek. Je známo, že v roce 1571 zaměstnávala nejméně 900 osob, hlavně žen, ale také mužů a dětí, od nichž vykupovala hotové práce a dál je prodávala. (A.Vondrušková, 2004)

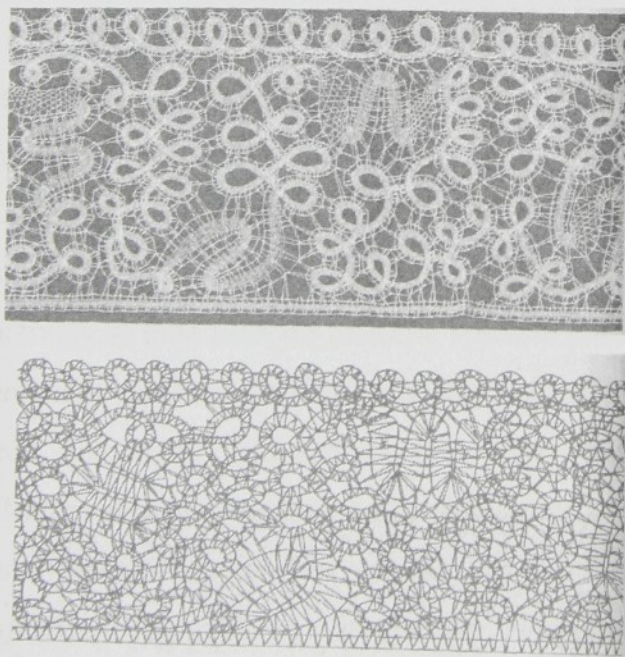
Obrázek 2 - Krušné hory, 17.stol., bavlna, 10 párů, technika: pláténko, dírky, dírková půdice, pikotky

Starší existenci paličkování v Krušných horách dokládají některé kusé informace z historických pramenů, pocházejících z doby kolem poloviny 16. století. Například zpráva z roku 1550 hovoří o krajkářce v Marienbergu. Krajkářská práce je i jednou z položek objednávky manželky saského kurfiřta z téže doby. Z roku 1561 pochází zpráva kronikáře z města Annabergu Jesenia o tom, že se ve městě a okolí provozuje tzv. fryžská práce, jak nazýval paličkování. Barboře Uttmannové nelze přisuzovat zásluhu o zavedení paličkování v Krušnohoří, ale zřejmě jí patří prvenství v budování organizace v obchodu a možná také rozšíření některých cizích, módních vzorů. (A.Vondrušková, 2004)

Význam pro další rozvoj krajkářství v Krušných horách měly v 18. století zásahy zemské i vídeňské vlády a osobně Marie Terezie (1740-1780). Jejich smyslem bylo zvyšování výrobců a zavádění nových vzorů. Jednou z cest bylo zavedení vzdělávání. Od počátku 19. století zde vznikly i specializované krajkářské školy. V roce 1800 se oficiálně udávalo, téměř 17 000 činných krajkářek. V době největšího rozmachu těsně po polovině 19. století odhadovala chebská obchodní komora na 40 000- 60 000 krajkářek.

Na konci 19. století začala rukodělné výrobě krajek konkurovat tovární výroba. Velké množství krajkářek se začalo věnovat jiné domácí práci, např. vyšívání, které šlo více na odbyt. Počet krajkářek klesal a pro rok 1905 uvádělo ředitelství Školského úřadu ve Vídni v oblasti Krušnohoří 14 000 krajkářek.

Krajkářství v Krušných horách se od počátku orientovalo na západoevropské vzory jemných a pracných krajek, zejména valencienských. Podrobnější dokumentaci máme až pro 2.polovinu 19. století, kdy se například v Božím Daru a v Jáchymově produkovala francouzská krajka typu chantilly s využitím černé barvy, ale i stříbra a zlata. Vyráběly se tu flanderské krajky, malínské i duchesse s květinovými motivy. Krajkářky zhotovovaly buď metrové krajky v nekonečné délce, anebo kusové podle dodaných předloh. (A.Vondrušková, 2004)

Obrázek 3 - Severní Čechy, konec 17.stol., vláčková nit, 7párů, technika: pláténko, polohod zákruty

2.1.2. Šumava a jižní Čechy

Druhou oblastí, kde je krajkářství doloženo už v 16. století, je Šumava. Nejstarší písemný doklad pochází z roku 1587. Je jím list císaře Rudolfa II., jímž se povoluje usazení různých řemeslníků včetně krajkářů ve městě Hostouni na Domažlicku. Bohužel však neuvádí, odkud řemeslníci přišli. Unikátním, přesně datovaným dokladem místní krajkářské výroby je nález oděvu s lněnými mnohopárovými krajkami z přelomu 17. a 18. století, který patřil hraběnce Kocové z Dobeše. Byl objeven v rodinné hrobce pod nýrským kostelem. (A.Vondrušková, 2004)

Na Šumavě nedošlo k tak rychlému rozšíření krajkářské výroby jako v Krušných horách. Tato oblast byla méně lidnatá a navíc zde existovala řada jiných druhů domácí práce. V roce 1800 se uvádí asi 2000 krajkářek. Území s krajkářskou výrobou zasahovalo do sousedního Bavorska, jehož centry byla městečka Hostouň, Poběžovice a Kutěním. Během 19. století se krajkářství šířilo do dalších šumavských měst a obcí (Nýrsko, Strážov, Záblatí u Prachatic, Kašperské Hory atd.).

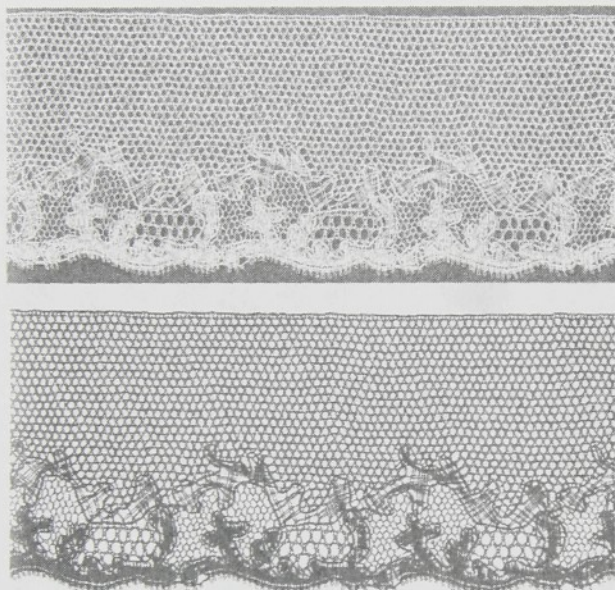
Krajka se také paličkovala na Chodsku. Do Postřekova, kde se výroba krajek udržovala až do 20. století, přinesl pravděpodobně znalost techniky muž- Němec Josef Holl. Proto se tu dlouho paličkování říkalo podle němčiny klimprování a paličkám klimpre. (Prošková, 2004)

Zajímavé zprávy se váží k jihočeské obci Sedlice u Blatné. V 1. polovině 18. století se tu krajkářství rozvinulo pod patronací hraběnky Ludmily Černínové. Zhotovovaly se bruselské a valencienské krajky. Technika paličkování se sem možná dostala z Domažlicka a odtud se později postupně šířila do širokého okolí k Horažďovicím, Písku a k Táboru. Základním materiálem pro Sedlické krajky byla bavlněná nit, ale používaly se také žíně, do nichž se vlétala sláma, zlato a stříbro. K místním vyšívaným plenám se našívaly flanderské krajky, později se paličkovalo i podle krušnohorských vzorů. Známé byly také sedlické čepce. (A.Vondrušková, 2004)

Mezi četné propagátory a mecenáše patřila majitelka velkostatku Vlasta Stránecká, která v roce 1899 založila v Sedlici krajkářskou školu. Financovala její provoz a od krajkářek vykupovala hotové výrobky. Nedokázala však zajistit dostatečně velký odbyt. Z toho důvodu byla škola v roce 1905 zestátněna.

V šumavských a jihočeských krajkářských centrech se zpočátku paličkovaly jemné krajky podle vzorů dodávaných zákazníkem. Později se jich značné množství prodávalo do okolí a krajky se začaly v průběhu 19. století uplatňovat na chodských krojích a jako

součástí ženských měšťanských čepců (nařasená vláčková krajka). Základem byly flanderské vzory. Zejména ve Strážově se vyráběla jemná vláčková krajka se vzory podobnými vambereckým (říkalo si jí tu také proutková krajka). Z Domažlic se také zachovaly jemné valencienské, bruselské a flanderské krajky. V Nýrsku se vyráběly bavlněné krajky zvané torchonové. Po roce 1900 tu byla zavedena produkce tzv. fasovaného zboží, jímž se označovaly ozdobné okraje kapesníků, rohy polštářů, límce či manžety. Tyto módní doplňky však nebyly místní specialitou, neboť podobné se vyráběly i v jiných oblastech. (A.Vondrušková, 2004)

Obrázek 4 - Tábor, 19.stol., bavlněné šicí nitě-"hedvábičko", 77,5 páru, technika: růžová půdice, vláčka, hrachovinka, pláténko, pikotky, obtahovačka

2.1.3. Podhůří Orlických hor

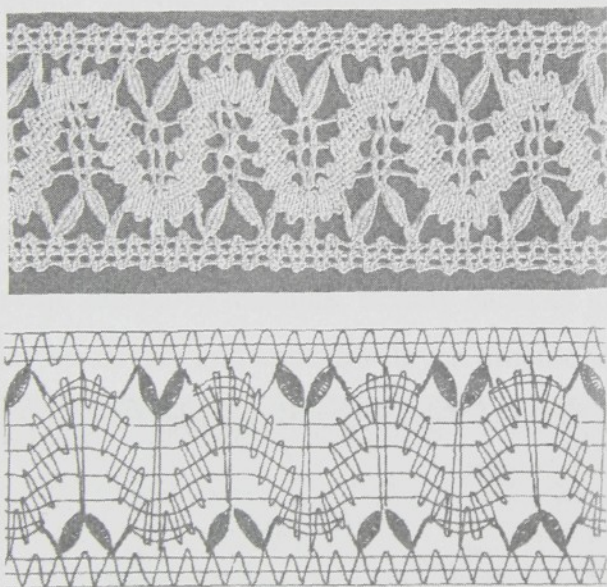
Z podhůří Orlických hor jsou první zprávy o krajkářství téměř o sto let mladší, než v severozápadních a jižních Čechách. První zmínky jsou ze 40. let 17. století. Dokládají výrobu krajek podle flanderských vzorů. Paličkování zde zavedla Magdalena Gramová, manželka majitele vamberského panství, která si znalost výroby jemných krajek přinesla z rodných Flander. Naučila paličkovat několik žen a dívek, a ty potom dovednost předávaly dál. Postupem času se Vamberecko stalo jednou z nejvýznamnějších oblastí krajkářství v Čechách.

V okolí Vamberka vznikla další krajkářská centra. Mezi nejznámější patří Vamberk, Rychnov nad Kněžnou, Javornice, Rybná nad Zdobicí, Česká Rybná nebo Potštejn.

Dlouhé období vývoje krajkářství v 18. a částečně v 19. století je pro tuto oblast velmi nedostatečně zmapováno. Podle ojedinělých zpráv a vzpomínek pamětníků se zde vyráběly jemné valencienské a bruselské krajky, které kvalitou zpracování a volbou

vzorů patřily v Čechách k nejlepšímu zboží. Především tato oblast proslula výrobou vláčkových krajek, paličkových z tenkých bavlněných nití silně škrobených. Děly se do několika druhů podle hustoty půdice. Podle krajkářek se nejhrubším krajkám říkalo půlzlátky, sejtky, šantaláše či placáky, středně hrubým krajkám doubravské, pomatené, žábové a falešné, pro nejjemnější se používala pojmenování jako fajnováče a fajnováčky nebo rejsované krajky. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1889 byla ve Vamberku založena První odborná krajkářská škola. Po roce 1905 byla jako státní zařízení podřízená vídeňskému ústavu. V roce 1918 se stala součástí Státního školského ústavu pro domácí průmysl, stejně jako ostatní školy ve Vamberku, Potštejně, Rybné nad Zdobicí a Rokytnici nad Orlicí. V roce 1929 bylo ve Vamberku založeno muzeum krajek, které je činné dodnes.

Obrázek 5 - Vamberk, 19.stol, hedvábí, 18 párů, technika: pláténko, kroucené páry, lístky

2.1.4. Výrobní centra na Moravě a ve Slezsku

Krajky se na Moravě ve větším množství nevyráběly, přesto se zde běžně užívaly.

Na rozdíl od české produkce byly krajky vyráběné na Moravě často barvené. Na barvení nití se používala například kávová sedlina nebo šafrán. Paličkovalo se hodně z kopřivových nití nebo ze surového hedvábí (nazývaného šůše), kombinovaného s pestrými nitěmi a někdy také se stříbrem a zlatem. (A.Vondrušková, 2004)

2.1.5. Slezsko

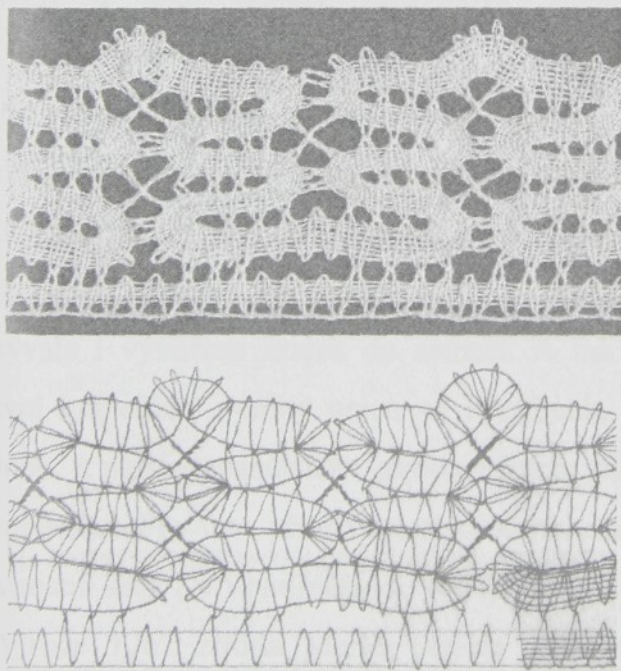
O rozšíření znalostí techniky paličkování v Beskydech se zasloužila hraběnka Marie Walburga Truchsess-Zeilová, která v letech 1804-1820 provozovala v Kuníně u Nového Jičína zámeckou školu, kde se kromě jiného vyučovalo krajkářství.

V nedaleké oblasti Těšínska se krajka vyráběla hlavně pro vlastní potřebu. Proto se nedochovaly žádné úřední soupisy či informace o obchodních živnostenských komor, jejichž úředníci by se o výrobce zajímali pouze v případě, pokud by stát měl z prodeje vyrobených krajek finanční příjmy. V sousedních Jeseníkách vzniklo v polovině 19. století krajkářské centrum v Osoblaze. Výrobu tady zavedli obchodníci, neboť chudé rodiny nabízely levnou pracovní sílu. Paličkové krajky se odtud vyvážely hlavně do Brna a do Vratislavi. Slezské krajky bývaly páskové, často s užitím kovových nití. (A.Vondrušková, 2004)

2.1.6. Valašsko a Haná

Z Valašska pochází specifický typ bílé páskové krajky, stáčené do různých motivů, nazývané zákrutová. Vyráběla se i valencienská krajka, motivy však byly většinou místní. Paličkovaly se zlaté a stříbrné krajky, zdobící vínky pro kroj nevěsty. Některé Valašské šátky, zvané vyvazovačky, byly zdobeny jemnými mnohopárovými krajkami, nahrazovanými později bílou výšivkou na tylu. (A.Vondrušková, 2004)

Z Hané se zachovaly krajky na úvodnicích a antependiích (oltární závěs). I na nich se objevuje zákrutová technika. Bohatý hanácký kroj se honosil čepci se zlatými krajkami, krajky se užívaly i na lemech velkých límců-obojků. (A.Vondrušková, 2004)

Obrázek 6 - Severní Morava, 19. století, len, 5 párů, technika: pláténko, falešné řetízky

2.2. Státní podpora, školy a spolky

Zatímco díky různým formám podnikání patřily horské oblasti v českých zemích od 16.století k nejbohatším krajům a životní úroveň lidu zde byla vyšší než v zemědělských rovinách, od konce 18.století s rozvojem tovární produkce a hospodářskými změnami hory chudly a lidé ztráceli možnost obživy. Proto měly značný význam zásahy vídeňské vlády, která se formou vzdělávání a podpor snažila využívat nejrozličnější druhy domácích prací ke zlepšení neutěšené hospodářské situace obyvatel nejchudších oblastí. Organizovala odborné školství, snažila se krajkářství podporovat ekonomicky a zaváděla ochranná opatření vůči dovozu. Mimořádná péče státních orgánů byla ostatně pro krajkářství typická v celé Evropě. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1775 Marie Terezie zrušila cechovní systém a v tu dobu bylo i krajkářství prohlášeno za svobodné povolání. Od té doby byl obchod s krajkou na městských trzích povolen bez omezení.

Prioritou bylo v rámci státní podpory podnikání mělo vše, co se vázalo na potřeby monarchie- ať to byl chov koní pro armádu, zpracování železa na výrobu zbraní nebo právě paličkování kraje. Ty nesměly chybět na vojenských uniformách důstojníků ani na oděvech úředníků. Důležitým aspektem byla i tradice textilní výroby v českých zemích a také bohatá surovinová základna, daná právě pěstováním lnu. (A.Vondrušková, 2004)

Nelze zapomenout ani na osobní zájmy vládnoucích Habsburků. Manžel Marie Terezie byl, arcivévoda František I. Lotrinský, byl známým a úspěšným finančníkem a podnikatelem. Patřil ke spolumajitelům nizozemské pobočky Východoindické společnosti, jedné z největších evropských obchodních firem. Ta se kromě jiného zabývala i vývozem kraje do zámoří. A tak není divu, že monarchie podporovala rozvoj krajkářské výroby nejen ve Flandrech, které tehdy ovládala, ale i v Čechách. Jednou z nejsledovanějších „propagačních akcí“ Marie Terezie byla její vlastní korunovace. Pro tuto příležitost si císařovna nechala vyrobit monumentální krajkové slavnostní šaty. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1767 zřídila Marie Terezie v Praze krajkářskou školu, první ve střední Evropě. Pozvala zkušenou krajkářku z Nizozemska, která měla místní krajkářky naučit umění výroby bruselské krajky. Zpočátku se vyučovala výroba takových typů kraje, po nichž byla tehdy největší poptávka. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1774 byla zavedena povinná školní docházka. Ve všech školách se vyučovaly ruční práce a navíc vznikaly industriální ústavy, které měly paličkování v osnově. V roce 1790 jich bylo v Čechách dokonce 200. Ty ale postupně zanikaly a program těchto ústavů se začal uplatňovat v rámci hodin ručních prací. Z toho důvodu vycházelo z dívčích škol mnoho dívek, které ovládaly krajkářské techniky. Velké množství krajek si ženy paličkovaly samy pro sebe, aniž by je posléze prodávaly.

Za vlády rakouského císaře Františka I. (1792-1835) byly znovu povolány krajkářky z Nizozemska, aby do rakouských zemí přinesly módní vzory a techniky. Tentokrát byla nová škola založena ve Vídni (v roce 1806) a její součástí byla i krajkářská manufaktura. Navštěvovalo ji poměrně mnoho děvčat z Čech. Vídeňská škola fungovala až do roku 1817, kdy byla přesunuta opět do Prahy. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1806 vznikly krajkářské školy v Krušných horách, v Lokti, Jáchymově nebo v Kraslicích. Během 1.poloviny 19.století vzniklo v této oblasti na dvacet škol, které však postupem času opět zanikly.

Státní podpora pokračovala i v 2.polovině 19. století., zejména v době, kdy krajkářství začalo upadat v důsledku snižujícího se odbytu rukodělné produkce. V roce 1879 byl zřízen ústřední krajkářský kurz ve Vídni. Podléhaly mu všechny krajkářské školy v Rakousku, pro něž se tu školily i učitelky. A nejen to, později se tato instituce zapojila i do obchodních aktivit a pomáhala zakládat místní družstva krajkářek. Podporou krajkářství se zabývaly také některé obchodní a živnostenské komory, například chebská, která působila v oblasti Krušných hor. Pořádala kurzy, snažila se zprostředkovávat i obchodní kontakty. (A.Vondrušková, 2004)

Podpořit krajkářství měly i různé spolky, které začaly vznikat hlavně po pádu bachovského režimu od 60.let 19.století. V jejich zaměření se však kromě praktických cílů začala prosazovat i proklamativní národní hlediska. Na české straně to byly zejména Národní jednota pošumavská a Ústřední matice školská. (A.Vondrušková, 2004)

Na přelomu 19. a 20. století byly zakládány další krajkářské školy. Národní jednota pošumavská založila školu ve Strážově. V roce 1889 byla zřízena škola ve Vamberku, později v Blatné a jinde. Mnohé z těchto škol zakládali jednotlivci, jiné spolky nebo různé firmy. Část z nich pak byla později, na začátku 20.století zestátněna. Kromě toho začalo v této době působit i družstvo Zádruha, které v roce 1900 otevřelo na pražských Příkopech svůj první obchod. Na Moravě se počátkem 20.století vracela k některým

starším krajkářským technikám Moravská ústředna, působil tu i spolek Vesna. (A.Vondrušková, 2004)

Do historie krajkářství se zapsalo rovněž několik osobností, které svým nadšením přispěly k prohloubení znalostí o vývoji kraje a k jejich propagaci (Vlasta Stránecká, učitelky a sběratelky Marie Smolková a Regina Bíbová atd.). (A.Vondrušková, 2004)

Díky centralistické politice rakousko-uherské monarchie působili u nás jako obrana proti germanizačnímu tlaku velmi výrazně i vlastenecké tendence. V Čechách se pozornost zaměřila zejména na studium lidového umění, které se stalo symbolem národa.

2.3. 20.století

I po roce 1918 se do určité míry podporovaly domácí práce, včetně krajkářství. Smyslem bylo zajištění výdělku pro obyvatelstvo zchudlých horských oblastí.

V roce 1919 byl v Praze zřízen obnovený Státní ústav školský pro domácí průmysl, který soustřeďoval výtvarníky a pedagogy a snažil se systematicky zajišťovat výchovu krajkářského dorostu i výrobců v dalších rukodělných oborech. Řídil i činnost nově zakládaných krajkářských škol a kurzů v Čechách i na Moravě. Kurzy pořádaly i jiné instituce. Zároveň vycházely vzorníky a předlohy pro paličkování. (A.Vondrušková, 2004)

Státní ústav byl v roce 1946 přejmenován na Školský ústav umělecké výroby, v roce 1995 byl rozdělen na dvě části. První (ŠÚUV) s působností na pobočkách (Chomutov, Vamberk, Sedlice, Letohrad,...), druhou byla Střední umělecká škola textilních řemesel. ŠÚUV byl zrušen v roce 1999. Veškeré činnosti převzala Střední umělecká škola textilních řemesel. Ta působí v Praze dodnes a ve svém programu nabízí výuku textilních rukodělných technik, od roku 2003 zahrnuje i vyšší odbornou školu. Některé bývalé pobočky zanikly, jiné přešly pod místní úřady a fungují do současnosti. (A.Vondrušková, 2004)

V roce 1940 byl pro oblast drobné výroby zřízen Ústřední svaz řemesel a zároveň i družstvo Dorka, které mělo organizovat a podporovat lidovou uměleckou výrobu mezi domácími výrobci a pečovat o vývoj nových vzorů. Jedním z úkolů bylo také zřizovat další družstva. Program činnosti Dorky, zejména obchodní aktivity, převzalo později UVA. O podobný projekt se za německé okupace pokusila na Moravě družstva Slovač a SLUM. Na sklonku války však už začaly intenzivní práce na nové koncepci lidové umělecké výroby, která byla základem pro dekret prezidenta republiky č.110 z října

1945. Tím bylo zřízeno Ústředí lidové a umělecké výroby. V 50.letech prošlo reorganizací, bylo převedeno do působnosti ministerstva kultury a od roku 1957 byla jeho činnost řízena zákonem č. 56/57 Sb. (A.Vondrušková, 2004)

ÚLUV obnovilo produkci zejména na Chodsku. Sortiment byl zaměřen na interiérovou tvorbu. Spojením odborného etnografického dohledu a kvalitního řemeslného provedení byla zajištěna vysoká úroveň. Mezi významné krajkářky ÚLUV patřila Luba Krejčí, později Ludmila Kaprasová a Vlasta Wasserbauerová.

V roce 1946 vzniklo na Podorlicku družstvo Vamberecká krajka, které soustředilo místní krajkářky. Zaměřilo se na produkci bižuterie a oděvních doplňků, která částečně navazovala na místní tradice, částečně vycházela z rukou návrhárek a snažila se podchytit dobový vkus. Družstvo působilo po celou 2.polovinu 20.století., účastnilo se zahraničních výstav a přehlídek, značná část jeho výrobků putovala na zahraniční trhy. Po roce 2000 však vstoupilo do konkursního řízení. (A.Vondrušková, 2004)

Krajky byly zařazovány do kolekcí reprezentujících Československo na mezinárodních výstavách. Získaly mnohá uznání, například na Mezinárodní výstavě dekorativního umění v Paříži v roce 1925 či na výstavě v Bruselu o deset let později. Na světových výstavách byly české krajky obdivovány i po II.světové válce (Bruggy 1955, Brusel 1958, Moskva 1956 a 1967, Montreal 1967 a další). (A.Vondrušková, 2004)

Na počátku 21.století působí několik škol a pro zájemce je pořádána řada kurzů. Paličková krajka se využívá pro výrobu interiérových dekorací, obrázků nebo závěsů. Občas se objevuje i jako oděvní doplněk. V Čechách působí nejvíce krajkářek na Vamberecku.

2.4. Česká krajkářská škola

Během 1.poloviny 20.století se krajkářství transformovalo do polohy uměleckého oboru. Mezi první osobnosti, které patřily k výtvarné krajkářské škole patří Marie Sedláčková-Serbousková, Božena Rothmayerová a zejména pak Emílie Paličková.

Pod vedením E.Paličkové vyrostla na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze řada výtvarnic, které ctily tradici rukodělné výroby, ale v novém pojetí. Využívaly krajkou pro tvorbu tapisérií, šperků nebo netradičních oděvních doplňků (Eva Fialová, Luba Krejčí, Vlasta Šolcová, Bohumila Gruškovská, Marie Vaňková-Kuchynková a další). V 60-80 letech byly představeny monumentální formy kraje, prostorových objektů či figurálních kompozic. Česká krajka překročila hranice tradiční funkce.

V poslední čtvrtině 20.století vynikla další generace osobností krajkářské tvorby (např. Milča Eremiášová, Emilie Frydecká, Marie Jarkovská a Ludmila Kaprasová, později Renata Rozsivalová, Jana Slámová nebo Márie Danielová), které dokázaly využívat tradici pro tvorbu zcela současných uměleckých děl. O významu české krajkářské školy i pravidelná a úspěšná účast na nejprestižnější mezinárodní přehlídce umělecké krajky, bruselském bienále (Biennale Internationale de la Dentelle). Koná se od roku 1983 pod přímou patronací belgické královny Fabioly a zejména v 80.letech zde získávaly československé výtvarnice většinu hlavních ocenění. (A.Vondrušková, 2004)

Obrázek 7 - První česká odborná škola krajkářská ve Vamberku

2.5. Osobnosti působící a pocházející z oblasti severních Čech v současnosti

Emilie Frydecká (nar. 1938 ve Zlíně)

Pracovala jako návrhářka v ÚBOKu. Ve volné tvorbě se zaměřovala především na paličkované textilie, vytvářela plošné i prostorové kompozice. Zúčastnila se mnohých mezinárodních krajkářských akcí a soutěží (2. cena Betonac 1985, křišťálová palička Brusel 1991, zlatá palička Vamberk 2002 atd.).

Stanislava Losová-Mužíková (nar. 1959 v Rychnově nad Kněžnou)

Patří k mladší generaci výtvarnic. Její práce jsou zaměřeny na ručně paličkovanou krajkou a na malbu na hedvábí, inklinuje ke grafickému pojetí.

Jaroslav Prášil (nar. 1946 v Ústí nad Labem)

Věnuje se převážně šperkům, které vytváří také technikou paličkované krajky (náramky ze lnu, který sám pěstuje a zpracovává). Kombinuje barevnost v jednoduché technice plátna. Působí jako pedagog na FP v Ústí nad Labem. Získal mnohá ocenění (Pfozheim 1980, zlatá medaile Mnichov 1987, stříbrná medaile Sansepolcro 1994, bronzová palička Vamberk 2002 atd.)

Iva Prošková (nar. 1946 v Jestřábí v Krkonoších)

Řídí Vzdělávací spolek, v jehož rámci probíhá krajkářská škola, sama působí jako pedagog. Od roku 1992 vydává krajkářský časopis Paličkování. Ve své tvorbě se věnuje především oděvním doplňkům, kombinuje paličkovanou krajkou s tkaninou. Věnuje se propagaci české krajky v zahraničí.

(A.Vondrušková, 2004)

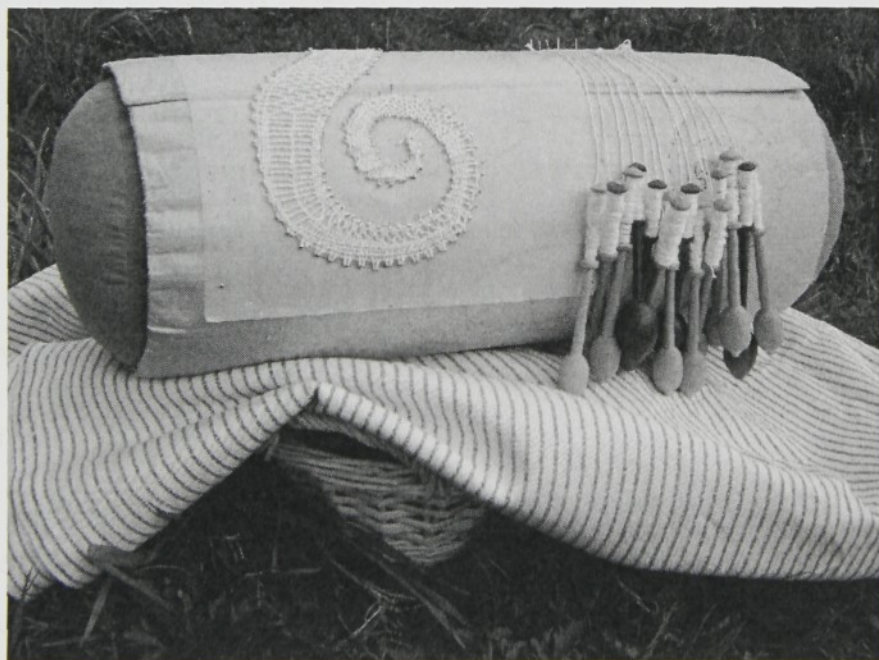
3. TECHNIKA PALIČKOVÁNÍ

3.1. Paličkovací nástroje- pomůcky

Paličkované krajky se vyrábí na podušce, která leží při práci na podstavci či stojánku. Vyrábí se z nití navinutých na paličkách. Křížením, kroužením a prohazováním paliček vzniká krajka, která se připevňuje špendlíky k tištěnému vzoru- podvínku. Špendlíky přidržují dílo právě paličkované, dříve upaličkovanou krajku možno odšpendlit. Pod podvínkem se podkládá tvrdý papír. Ten udržuje podvínkem napnutý na podušce a zabraňuje tak jejímu zdeformování. (Prošková, 1996)

Poduška

V Čechách se také nazývá herdulí (výjimečně hardulí), peřinkou, babou. U nás se vyráběly většinou válcovité, jinde oválné, ploché nebo s otáčecím zapuštěným válečkem. Herdule, na kterých se paličkovaly čepce ke krojům bývaly tvarované do koule, aby se čepce mohl paličkovat přesně do požadovaného tvaru. (Prošková, 1996)

Obrázek 8 – Poduška s paličkami

Optimální délka válcovité podušky, kterou používáme dnes je 30-40 cm a poloměr základny válce asi 7,5-10 cm. Velikost válce omezuje šířku budoucí krajky. Délku však většinou ne, neboť s poduškou můžeme otáčet a zatímco krajku na jedné straně paličujeme, na druhé ji již můžeme odšpendlovat a uvolněné místo lze použít pro pokračování. Poduška se šije ze dvou látek. První musí být pevnější, plní se pilinami nebo senem velmi hustě, druhá látka může být slabší, je vyměnitelná. Podušky se dříve

plnily i slámou, plevami, koudelí, pískem nebo dokonce i hlínou. Do lehčích podušek se dával kámen, aby pěkně seděly. (Prošková, 1996)

Poduška musí být velmi tvrdá. Je-li nová a plněná pilinami, je třeba několikrát piliny přidávat (piliny často seschnou). (Prošková, 1996)

Paličky

Říkalo se jim také kliple, klepaně, klepně, klepočky, babátka, panenky, klaničky a drevká tam, kde se paličkování říkalo drevková robota. V našich zemích jsou známe dva typy paliček. Starší- bezpláštíkové a novější paličky s pláštíkem. Oba typy jsou soustruženy ze dřeva, pokud možno tvrdého. Starší bezpláštíkové jsou i ručně vyřezávány, někdy postačil opracovaný vrbový proutek. Nejkrásnější paličky jsou ze švestkového dřeva. Paličky se často zdobily vyřezáváním, korálky nebo i malováním, jindy stačilo jen trochu opracovat klacík. Ze staré Anglie jsou známe paličky zlaté, stříbrné a paličky ze slonovinových kostí pro paní a šlechtičny. V chudších krajích se pak používalo i paliček z rybích kostí a odtud možná zůstal také jeden z místních názvů pro krajku- kostěná. (Prošková, 1996)

Pláštík nebo také sukénka je dřevěný soustružený dutý váleček, který kryje nitě navinuté na dolním konci paličky. Pláštíkových paliček se převážně používalo na celkem malém území Čech a v Německu. (Prošková, 1996)

Bezpláštíkové paličky se drží spíše za dolní část. Nitě jsou navinuty na horním konci, na krčku paličky. Při navíjení se drží opačně než paličky s pláštíkem., nit však jde u obou paliček kolem dříku stejně- při svislé poloze paličky zleva. (Prošková, 1996)

Nitě

Nitě, které se používaly na paličkování původně se předly ručně a to velmi tenké. Klasické nitě jsou bělené, bez vlasu, dvakrát sprádané. Používaly se lněné, bavlněné a hedvábné materiály. Občas se paličkuje i z konopí, vlny nebo ze zlatých a stříbrných nití a dracouny.

V současnosti se užívají nitě směsové i umělé. Nit, které říkáme vláčka dala název jednomu z druhů krajek. Jedná se o nit bavlněnou, silně škrobenou, tuhou, bílou a velmi tenkou.

V současné době výtvarníci používají buď příze volně dostupné (kordonetky, bavlněné nitě) nebo si je i vlastnoručně připravují a sprádají (J. Prášil)

Podstavce- stojánky

Obrázek 9 – Herdule na stojánku

Je nezbytnou nutností, aby herdule stála při práci pevně. Nesmí se otáčet ani jakkoli posouvat. Proto je nezbytnou výbavou k paličkovaným podstavcům přiměřený stojánek. Podstavce stojí na stole, měly by být ve vyhovující výšce. Stojánky stojí na zemi a dosahují výšky stolu. Oba typy podstavců bývají vyrobeny ze dřeva. Alternativou k podstavci může být také ošatka nebo košík, ale i kartónová krabice nebo klasická dřevěná trojnožka.

Podvinek

Podvinek je kreslený, tištěný nebo dříve jen vypíchaný vzor pro paličkovanou krajkou. U vypíchaného podvinku vedly krajkářky vlastně jen dírký v přešpánu (tvrdý, lesklý, hnědý papír). Vzor si však musela pamatovat. Krajky se dříve také tiskly na tzv. modráky. Dokonce i v domácím prostředí si krajkářky přenášely vzor krajky pomocí chemikálií. Hotovou krajkou položily na chemicky ošetřený papír, předem potřené žlutou krevní solí (kyanoželeznatan draselný) a citranem (citran železitoamonatý) a ponechaly do zaschnutí ve tmě, vystavily vše světlu, nejlépe pod sklem, aby krajka pěkně přilehla, a pak rychle pod vodu. Tím se proces ustálil a krajka zůstala v bílých linkách na

modrém papíře. Krajka se také kopírovala pomocí tužky nebo kopírovacího papíru. Takové podvinky sloužily k uchování vzoru krajky, jako pomůcka k vypíchaným vzorům, ale také se na nich paličkovalo. Modrák se říkalo i podvinkům kopírovaným průmyslově na bázi čpavku. Tento způsob byl běžný až do zavedení kopírek a xeroxů, tedy přibližně do roku 1985. Obrovské plochy za sebou a vedle sebe tištěných vzorů se pak musely stříhat na jednotlivé díly. (Prošková, 2004)

Dnes se používají jak vzory tištěné, tak i ve větší míře kopírované. Kresba podvinku, přesto, že je podrobná, bývá často doplněna slovním popisem. Abychom předešli ušpinění krajky od tiskařské barvy, dává se na podvinek průhledný papír, nejlépe pergamenový, který se netrhá.

Pomocí xeroxu a skenerů lze vytvořit podvinky tak, jak je krajka upaličkována. V dnešní době existují i programy, ve kterých si může každý udělat podvinek sám. Tyto programy pracují pouze se základními prvky krajky, jako je např. lístek, polohod či pláténko.

Špendlíky

Dříve se u jednodušších typů krajek používaly špendlíky jen zřídka. Krajka pouze vycházela ze síly materiálu, což dohromady se vzorem určovalo charakter krajky. Špendlíky se vůbec nepoužívaly ve vnitřních částech krajky. Přichycovaly se pouze okraje. V minulosti při určitých vzorech nebylo dokonce špendlíku potřeba vůbec, jen občas pomohl trn (tímto způsobem se dělá krajka dodnes v Brazílii). Vznikem řídkých a složitých krajek bylo zapotřebí vynálezu špendlíku. Dnes se podle materiálu a druhu krajky volí i velikost špendlíků.

Špendlíky na paličkování by měly být pokud možno co nejdelší a velmi tenké. Neměl by ani špinit ani rezivět. U vzorů, kde se špendlíky píchají hustě vedle sebe (vláčková krajka), je zapotřebí špendlíku s malou hlavičkou.

Tužidlo

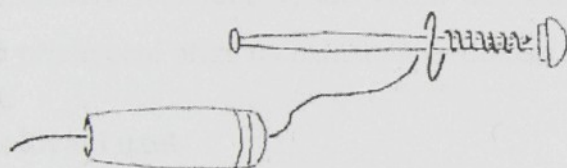
Tužidlo si můžeme připravit rozpuštěním polystyrénové pěny v perchloretylénu. Roztok nanášíme štětečkem přímo na krajkou, která není dosud sejmuta z podušky. Teprve po zaschnutí odstraňujeme špendlíky a provádíme začišťování. Pro tužení ředidlem jsou nevhodné špendlíky s barevnou umělohmotnou hlavičkou. Pokud je krajka tužena tímto roztokem, není vhodné ji prát, neboť by se „zlámala“.

Babičky používaly na tužení cukrovou vodu nebo škrob. Krajka se ovšem musela při vyprání opět vypichovat, aby se obnovil její tvar. Pokud krajka slouží jako obrázek za rámeček je možné ji lehce přelakovat lakem na vlasy.

3.2. Přípravné práce

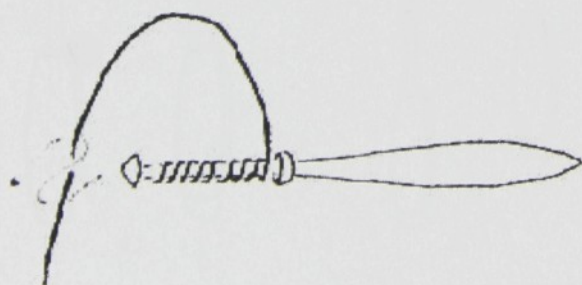
Navíjení paliček

Plástíkové paličky se navíjejí na dolním konci dříku otáčením paličky zprava doleva. Začíná se navléknutím plástíku na nit, pak se přidrží palička tak, aby směřovala dolním silnějším koncem doleva a konec nitě aby směřoval nahoru před dříkem paličky. Nejvíce materiálu se navíjí až za dolní zarážku, nahoru nití ubývá. Na dřík s materiálem se navlékne plástík a palička se před ujižděním zajistí uzlíkem pod krčkem. (Prošková, 2004)

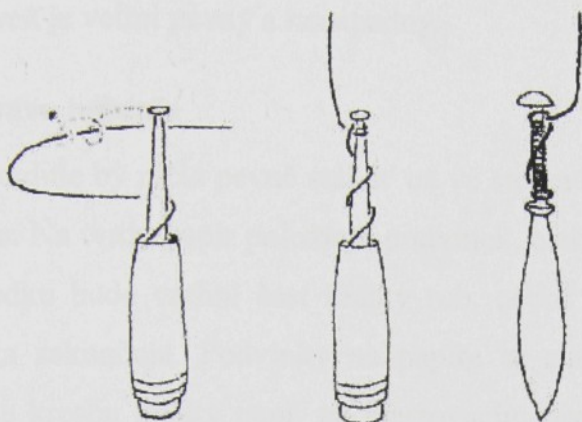
Obrázek 10 - Navíjení paličky s plástíkem

Bezplástíkové paličky se navíjejí na horním konci paličky, na jejím krčku. Při navíjení se drží opačně, konečný efekt při svěšení paličky je však stejný. (Prošková, 2004)

Obrázek 11 - Navíjení bezplástíkové paličky

Zajišťovací uzel

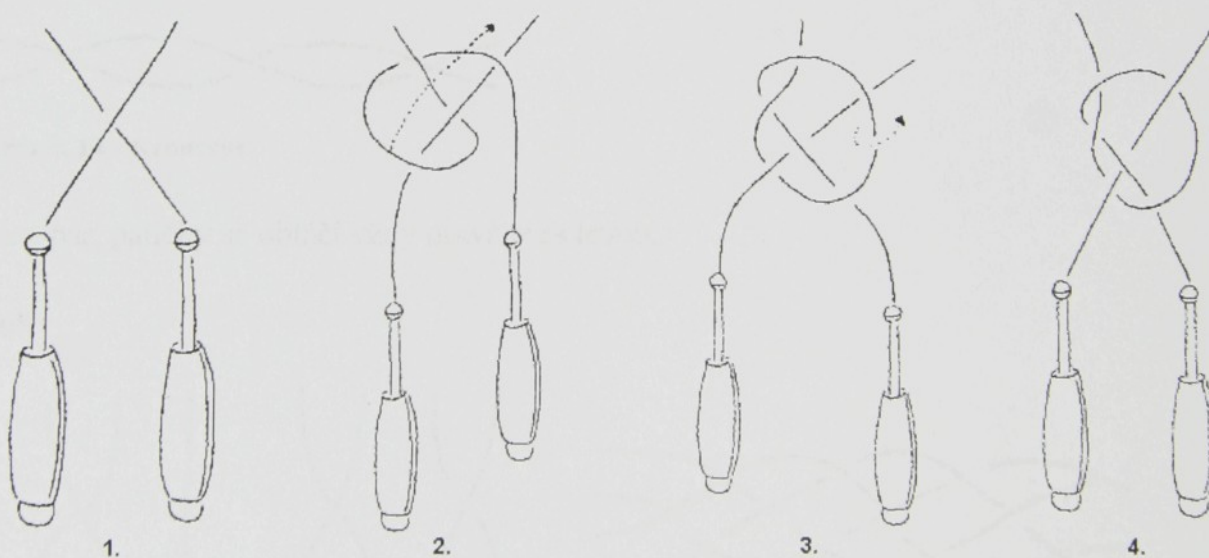

Obrázek 12 - Zajišťovací uzel

Pravá ruka uchopí paličku, levá oblouk nitě a horem se krčkem paličky nabere dvakrát nit za levou rukou. (Prošková, 2004)

Zdánlivě jednoduché, ale velmi důležité. Bez zajišťovacího uzle nelze paličkovat. Ani přichycení příze na paličku špendlíkem není řešením.

Spojovací uzel

Obrázek 13 – Spojovací uzel

Dvě nitě: 1. Do levé ruky se položí levý koneček nitě za pravý a přidrží se palcem a ukazovákem. 2. Pravá nit vytvoří smyčku kolem palce, položí se za konec levý a před pravý. 3. Smyčka z palce se přesune přes pravý konec. 4. Nit se zatáhne a zasekne. (Prošková, 2004)

Jedná se o klasický uzel tkalcovský, který umožňuje spojit i 1cm dlouhé konce nitě a zároveň je velmi pevný a nenápadný.

Příprava herdule

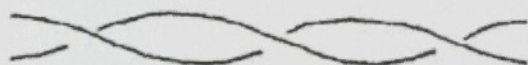
Herdule by měla pevně stát ať už ve stojanu nebo na podstavci na místě, kde je dost světla. Na tvrdý papír položíme podvíněk, ostříhneme ho a připevníme na podušku. Ve výsledku bude vrchní část krajky rub, neboť na této straně se dělají uzlíky nebo se krajka zakončuje. Podvínky na papíře se z tohoto důvodu tisknou obráceně. Pokud máme kresbu krajky např. na pauzovacím papíře, měli bychom ho položit na čtvrtku lícem dolů.

Na začátek podvínku se pověsí na špendlíky navinuté paličky. Příze by měla být asi 10 cm odvinutá. Paličky se udržují po celou dobu tvoření ve stejné délce.

Při prvním navíjení se na jednu nit navinou dvě paličky. Vyhnete se tak nadbytečným uzlíkům. Při dovíjení příze se konce spojují krajkářským uzlem.

3.3. Základní technické pojmy

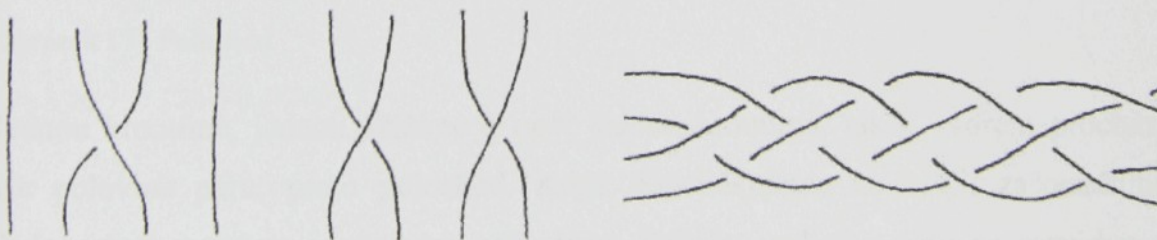
Kroucení

Obrázek 14 - Kroucení

Jeden pár, paličky se obtáčí vždy pravá přes levou.

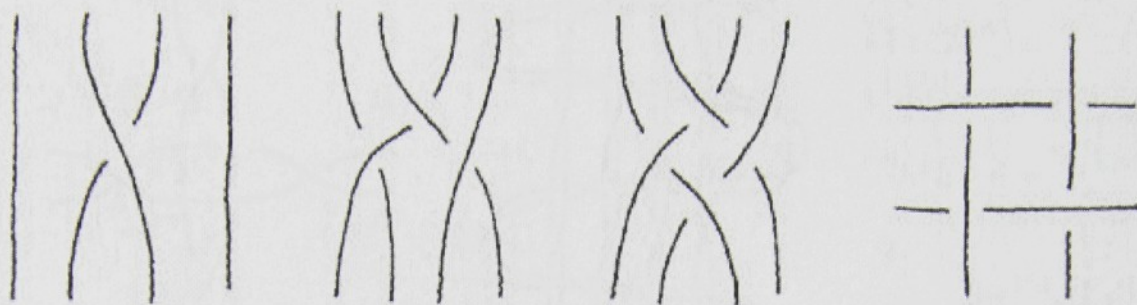
Řetízek

Obrázek 15 - Řetízek

Nejjednodušší tvar pracovaný dvěma páry paliček. Níť uvolníme asi deset centimetrů a střídáme stále jednou kroucení, jednou křížení. Přičemž křížení je výměna u dvou párů paliček mezi vnitřními paličkami tak, že levá překládá vrchem pravou.

Pláténko (píchané na očka)- základní vzor

Obrázek 16 - Pláténko

Našpendlíme vedle sebe libovolný počet párů paliček, například šest. První pár bude tzv. vodící, bude tedy procházet zprava doleva celým vzorem. Do každé ruky vezmeme jeden pár a prohodíme (prohazování= křížení, kroucení, křížení). Paličky vodícího páru z pravé ruky máme po prohození v levé ruce, přendáme je opět do pravé ruky, když jsme paličky z levé ruky odložili, do levé vezmeme vedlejší pár paliček a opět prohodíme. Tento postup opakujeme, dokud nevystřídáme všechny páry. Na okraji zachytíme vodící pár špendlíkem a stejně pokračujeme zpět.

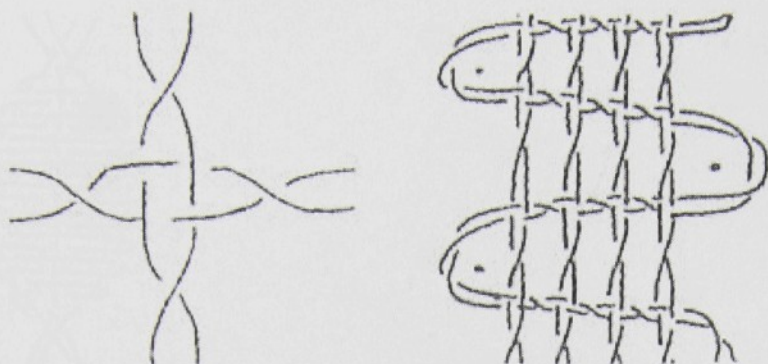
Polochod nebo také polohod (píchaný na očka)

Obrázek 17 - Polochod

Jednou kroučíme, jednou křížíme a opět jednou kroučíme, takže vzorem prochází pouze polovina páru, proto polochod. Když dopaličkujeme ke kraji, zašpendlíme poslední pár a vracíme se stejným způsobem. Paličky vodícího páru se rozejdou a vzájemně proti sobě křížují celý vzor.

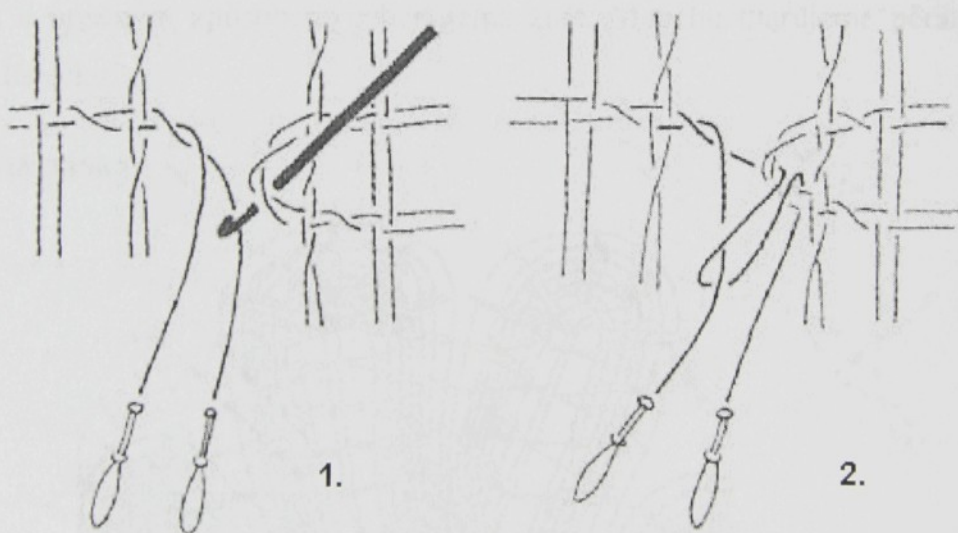
Kroucené páry (píchaný na očka)

Obrázek 18 - Kroucené páry

Opět máme libovolný počet párů. Paličkujeme nejjednodušší pláténko, ovšem před provedením jednoho cyklu dvou párů vždy páry zkroutíme, a to podle vzdálenosti a síle materiálu. Různým počtem zákrutů na vodorovných a svislých párech vzniká vzor.

Přiháčkování

Obrázek 19 - Přiháčkování

Jeden pár. Používáme v případě spojování krajek. Pár se zkroutí a jednu nit provlíkneme pomocí háčku v místě spojení. Druhá palička z páru se provlékne vzniklým okem. Na závěr utáhneme.

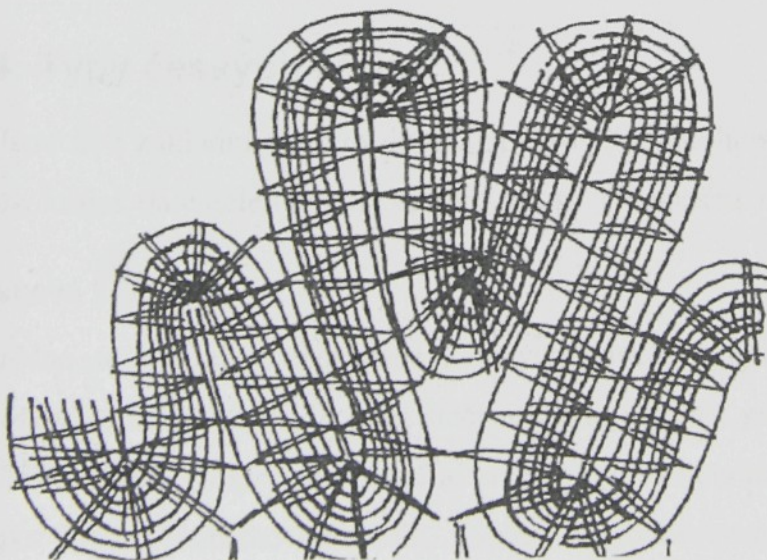
Lísteček neboli moucha

Obrázek 20 - Moucha

Připravíme si dva nebo čtyři páry paliček. Nejprve upaličkujeme dvakrát prohozený řetízek, který přechází pozvolna do rozšířeného tvaru tak, že jednou paličkou obtáčíme tři paličky (nebo jedním párem obtáčíme ostatní tři). Nítě těchto paliček hodně zkrátíme, asi na 3-4cm, a držíme je napjaté v levé ruce. Čtvrtou paličkou obtáčíme zprava doleva vrchem přes pravou krajní a spodem pod střední paličku, obtočíme levou krajní a opačným způsobem paličkujeme zpět. Mouchu tvarujeme podle nákresu do tvaru lístečku.

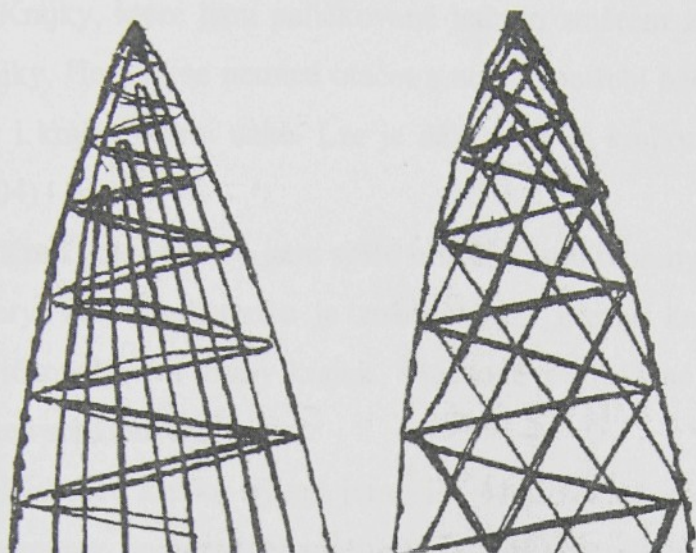
Točená páska

Obrázek 21 - Točená páska

Plátno ve vzoru obtáčíme tak, že v místě otáčení pícháme špendlíky hustě a pak na protilehlé straně řidčeji.

Začátek od jednoho páru- ze špiče

Obrázek 22 - Začínání ve špičce

Obvykle se začíná čtyřmi až šesti páry, které se zavěsí postupně ve špičce- začátku motivu. První řada se paličkuje pláténko bez kroucení těsně pod špendlíkem, a to pouze krajními páry. Dále se paličkuje příslušná technika. Ostatní páry se přidávají dle toho, jakou techniku zvolíme. Jedná-li se o polohod, přidáváme do středu vzoru a přidávaný pár v prvním prohozu nekrouíme. V případě pláténka přidáváme vždy mezi první a druhou nit na téže straně.

3.4. Typy českých krajek

Jsou dvě základní skupiny krajek, páskové a mnohopárové. V každé skupině jsou druhy krajek dále děleny podle motivu, vzoru, charakteru.

Páskové krajky

Jedná se o krajky zhotovené z úzkých pásků, k jejichž výrobě je potřeba malé množství paliček. K paličkování stačí obvykle jen šest párů, přesto lze vytvořit velmi širokou krajkou. Páska vede různými směry a je vzájemně propojená háčkem. Pásková krajka bývá z hrubšího materiálu, doplněného o barevnou nit. Pásky se dále dělí na nepřerušované a přerušované (krajka je složená z několika pásků, které jsou ukončené).

Páska se může ozvláštnit technikami jako jsou např. kroucené páry. Páska může být buď o stejné šířce nebo se může v průběhu své délky rozšiřovat a zužovat. Někdy může přecházet až v krajkou plastickou. Lze vytvořit i velmi úzkou linku (např. brugská krajka, duchesse) nebo naopak širokou. Tento typ krajek se paličkoval v oblastech západních Čech a Krušných horách.

Mnohopárové krajky

Krajky, které jsou paličkované jedním směrem za plného počtu paliček v celé šíři krajky. Herdulí se nemusí otáčet a není zapotřebí háčku ke spojování. Přesto to mohou být i krajky velmi úzké. Lze je dále dělit na krajky bez půdice a s půdici. (Prošková, 2004)

Krajky bez půdice jsou spíše hrubší a jsou tvořeny různými, většinou geometrickými vzory. Na Vamberecku je znám výraz „přezné krajky“. Vychází z toho, že se zde paličkovaly dva druhy krajek. Vláškové z dovážené příze a ostatní, paličkované z nití doma spředených.

Půdicové krajky bývají jemnější. Mají základ, rastr nebo síť. Tyto krajky obsahují ornamenty, geometrické motivy nebo jiné komplikované obrazce.

3.4.1. Typy krajek a česká terminologie

Krajky se jen výjimečně označovaly podle techniky, ale nazývaly se dle místa původu. Toto místo se považovalo za značku a určovalo cenu. Proto se stávalo, že i když se určité krajky vyráběli jinde, označovaly se i nadále dle místa původu. Jako příklad můžeme uvést krajkou valencienskou, vzniklou ve francouzském městě Valenciennes, jejíž výroba se postupem času přenesla do mnoha dalších měst a zemí.

Dalším z problémů je postupná inovace jednotlivých krajek. Časem se pozměnily, zjednodušily, přidaly se nové vzorové prvky, ale název zůstal stejný.

Ve vývoji třídění krajek hrál i fakt, že se krajky občas pojmenovávaly protichůdně, mnohvrstevně. Některé typy se nazývaly podle místa vzniku a jiné dle techniky.

Zvláštnosti ve vývoji odborného českého pojmosloví paličkovaných krajek spočívá ve vymezení dvou základních typů, východoevropská a západoevropská krajka.

Východoevropská je jednodušší, hrubší, často pásková. Západoevropská zase jako dokonalejší většinou bílá a mnohopárová.

V lidové kultuře existuje v Evropě hranice, která rozděluje dvě oblasti. Hranice vede na zhruba na území po hranici mezi Moravou a Slovenskem. Ovšem tomuto rozdělení by se měl přikládat spíše technologický význam na rozdíl od geografického. Znamená to, že východoevropská krajka není archaickým typem západoevropské, ale jde o rustikální formu, která byla v 18. a 19. století odvozena z produkce západoevropské, užívané vyššími společenskými vrstvami.

4. VLASTNÍ TVORBA

4.1. Úvodem

Záliba v textilních technikách mne provází v tvořivosti od dětství. Vždy jsem ráda pozorovala maminku nebo babičku, jak se jim míhají paličky mezi prsty a vzniká „pavučina“ z nití. Moje návrhářské „prvotiny“ byly založeny na samovýrobě oblečení pro panenky a časem přešly k samotné realizaci doplňků mého šatníku. Už v pěti letech jsem se pouhou nápodobou naučila paličkovat. Díky tomu jsem si vysloužila vlastní malinkatou herduli s paličkami. Vyráběla jsem si záložky, náramky a nejrůznější ozdůbky. Dá se říci, že tady vše začalo. I to je jeden z důvodů, proč jsem si tuto krásnou techniku zvolila jako téma své diplomové práce.

Postupem času jsem začala kombinovat krajkou s keramikou, drátkem, kůží, korálky a malbou na látku. Kombinací mohou vzniknout zajímavé šperky, oděvy s doplňky, ale i zajímavé artefakty do interiéru. Technika paličkované krajky skýtá nepřeborné množství variant v jejím uplatnění. Osvobozuje mne od závislosti na komerčním šperku a doplňcích.

Stěžejním v mojí práci se stal originální oděv, většinou společenský. I zde je kombinace technik nevyčerpatelná. Základním prvkem je ruční kresba na látku doplněná keramickými mozaikami, závěsy, krejčovskými efekty v netradiční podobě a paličkováná krajka využitá prostorově.

Oděv, šperk i jiné doplňky by měly odrážet osobnost nositele. Musíme mít také na zřeteli, zda v první řadě vzniká oděv, originální doplněk nebo šperk. Chceme-li zdůraznit originalitu oděvu, pak šperk slouží k zvýraznění zajímavého střihu, dekoru atd.. V mé tvorbě většinou dochází k rovnováze těchto komponentů, protože vznikají současně. V případě, že jde o naprosté zdůraznění šperku, šaty by měly zůstat „pouhou adjustací“.

4.2. Šperk

Šperk, jako takový prochází s dobou velikou přeměnou. Odpoutává se od tradic a od starých názorů a forem. Do koncepcí se vnášejí nové myšlenky, jsou užívány nové nezvyklé materiály. Rozhodujícím měřítkem se stávají hodnoty estetické, nikoliv hmotné. Mosaz, nikl, měď a jiné vytlačují zlato a drahé kovy. Sklo a keramika se objevují na bývalém místě drahých kamenů. Staré klasické techniky jsou užívány ve

zcela neobvyklých variantách a kombinacích. Prostý a lehce dostupný materiál poskytuje svému tvůrci více možností a variabilnosti. Důležitý je nápad, originalita a neséroiovost.

Šperk, nejen jako předmět sám o sobě, ale i jako běžný doplněk oděvu získává stoupající pozornost odborné i laické veřejnosti. Stírá se rozdíl mezi volným a dekorativním nebo užitým uměním. Šperk, svou povahou předmět dekorativní, často zapomíná na svoji funkci a stává se výhradně uměleckým objektem, výrazem tvůrčí fantazie, dokladem experimentace s materiálem. Hlavní zásadou u tvorby šperku zůstává ta, nezajít za hranice nositelnosti a ctít účel šperku, přihlížet k požadavkům módy, podílet se na utváření linie soudobého životního stylu nebo se naopak zaměřit na dokonalou nadčasovost.

Textilní šperk zaujímá důležité místo v tvorbě soudobého šperku. Jsou ožívovány staré klasické techniky a jsou užívány ve zcela nových liniích, barvách a kombinacích.

4.2.1. Vlastní šperk

Pro šperk byla zvolena technika paličkované krajky a běžný pro ni materiál, tj. lněná nit, která se dále doplňuje kůží nebo drátkem. Na základě použití těch nejzákladnějších vzorů paličkování, tj. řetízek, plátno, polohod, lísteček (viz kapitola 3.3.), vznikl jednoduchý ornament, šperk který je určen jako neoddělitelná součást oděvu.

Z předcházejících zkušeností bylo patrné, že šperk paličkovaný pouze z příze je velice lehký a jako náhrdelník se pro běžné nošení příliš nehodí. Krajka velice trpí při sebemenším dotyku s oděvem. K zatížení a vhodnému doplnění krajky bylo užito doplňkového materiálu- kůže. Ta je před aplikací do šperku upravena mořením či rozdrsněním povrchu. Do ní se potom krajka přímo vlepuje a zachycuje uzlíky na několika místech. Kůže má tedy ve šperku účel funkční (zatížit a chránit krajku), ale i estetický, tj. barevně a tvarově krajku doplňovat. Pro přípravu a zpracování kůže je používáno dostupných nástrojů a pomůcek, jako je ostrý nůž, pilníky, nůžky. Přízi, ze které je upaličkována výplň šperku chrání roztok z polystyrénové pěny rozpuštěné v perchloretylénu.

Další variantou šperků, jsou ty, ve kterých je doplněna příze slabým měděným drátkem. Drátek je používán k paličkování, jako by to byla příze. Šperk díky němu drží tvar a paličkováná krajka není tolik citlivá a je těžší, než by byl šperk upaličkovaný pouze z příze. Měděný drátek je vhodný kvůli dobré ohebnosti. Na paličky ho lze velmi dobře navinout. Navíc měděná lesklá barva drátku tvoří efektní kontrast k načerno

obarvené přízi. Příze na šperku je na závěr opět natužena speciálním roztokem, aby krajka držela tvar.

Posledním uvedeným způsobem vytváření šperků je kombinace krajky s pevným drátkem a starými skleněnými korálky. V tomto případě byl upalíčkován řídkou technikou oblouček. Ten byl přidělán na pevný kroužek z drátu přímo naměřený na šíji. Výhodou se stává variabilnost tohoto šperku, na drátek můžeme dle libosti přidávat a ubírat krajku, měnit barevné korálky dle potřeby. K přichycení krajky je vhodný tenký drátek, který můžeme kroutit a zamotávat. Tím se stane zdobnou součástí šperku.

(viz příloha 5 a 6)

4.2.2. Límec jako šperk

I jednoduché jednobarevné šaty lze učinit zajímavými. Stačí pouze použít originální doplňky a rázem se stanou slavnostními. Díky různým detailům mohou měnit vzhled dle potřeby a příležitosti. Jedním z nich může být právě paličkový límec, který se dá naaranžovat na jakékoliv jednobarevné šaty. Paličkováná krajka ve své čisté podobě vždy působí jemně. V tomto případě by měla být ale praktická, dobře udržovatelná a skladná. Krajka je užitková textilie, proto musí něco vydržet. Jen je zapotřebí ji vytvářet v dokonalé technice.

Pro límec byly zvoleny tóny šedé barvy. Pásová krajka byla na několika místech oživena drobnými plastickými vlnkami. Při paličkování bylo použito několik souběžných pásů krajky, spojené za pomoci háčku. Jednotlivé pásy jsou tvořeny polohodem a plátýnkem s překrucováním (viz kapitola 3.3.). Jako materiál byla použita melírovaná, téměř nekroucená technická vlna.

(viz příloha 6)

4.3. Prostorová krajka jako nedílná součást svatebních šatů

Svatební šaty jsou oděvem velmi slavnostním. V našich krajích je tradiční barva svatebních šatů bílá, umocňující čistotu nevěsty vstupující do svazku manželského. Podle zdobnosti šatů bylo dříve možné určit zámožnost nevěstiny rodiny. Čím více byla rodina movitá, tím byly šaty bohatší na krajky, drahé kameny, výšivky ze zlatých nití atd.. Každá nevěsta si buď nechávala šaty zhotovit přímo na sebe, na míru nebo se šaty dědily z matky na dceru. V dnešní době, kdy je běžné si krásné a bohaté svatební šaty půjčit, se ztrácí individualita nevěst. Tento slavnostní oděv už nebývá jedinečný a určený pro konkrétní nevěstu. Přesto má mnoho mladých žen radost, že si mohou

dovolit obléci ve svatební den šaty, jejichž pořizovací cena je pro ně nedosažitelná. Jen málo nevěst si v dnešní době nechává zhotovit svatební róbu u módního návrháře na míru.

V současnosti se opouští i od bílé klasické barvy, kterou nahrazuje růžová, béžová, broskvová, žlutá. Většinou světlé barvy. Některé nevěsty volí ale i barvy výraznější, jako je např. červená a na svatebních šatech extravagantní černá. Oblíbená je i světle modrá, před kterou varovali naše babičky (přivolává slzy).

4.3.1. Realizace svatebních šatů (soutěž)

Požadavkem bylo, aby šaty na postavě zdůrazňovaly přirozenou linii těla, byly v souladu s vizáží, povahou a naturelem nevěsty. Šlo o šaty ladné, romantické, vznešené a opravdu slavnostní, odpovídající příležitosti.

Základ šatů vznikl přímo špendlením látky na figurínu. Tím odpadlo zdlouhavé přemýšlení nad střihem. Sukně postupně dostala asymetrický a bohatý tvar a spirálově se směrem ke spodnímu okraji rozšiřovala. Vznikl sice složitý tvar, ale přímo si říkající o prostorové dotvoření krajkou, aby byl celkový dojem něžný, „pavučinový“ až éterický. Jednoduchý přiléhavý živůtek s hlubokým výstřihem do „V“ na obou stranách a zároveň celá látková část sukně i vlečka byly pokresleny stříbrnou a zlatou barvou s motivem odpovídajícím tvaru krajek. Kresba přecházela z látky na krajku, tím vynikl efekt splynutí obou materiálů. Některé meziplochy byly vybarveny zlatou transparentní glitrovou barvou. Tak bylo docíleno zvláštní barevnosti šatů. K tomuto efektu přispěl i výběr materiálu. Byla zvolena netradiční látka, tenká bílá strečová džínovina.

Záměrem bylo vytvořit takový vzor a tvar krajky, aby i po čase přečkal námahu nošení a udržel si svou vzdušnou krásu. Aby krajka na šatech vynikla, byla zvolena převážně zlatá podmalba a na samotnou krajku bílá silnější bavlněná příze. Jako nejpevnější a nejpůsobivější se jevil vzor kroucených párů. Ten se neustále obměňoval, ztenčoval a rozšiřoval, a tím působil každý další úsek jiným a neopakovatelným dojmem. Krajka vznikala přímo do základního nákresu tvaru a vzor byl ponechán momentální fantazii.

Bylo zapotřebí upalíčkovat krajku ve tvaru vlny, asi 15cm široké o celkové délce 17m. K vytvoření takto široké vzdušné krajky bylo použito až 6-10 párů paliček. Po ukončení jednotlivých úseků krajky byla přímo vkomponována do švů kratším okrajem. Tím vznikl zvlněný prostorový efekt. Aby se docílilo co nejlesklejšího slavnostního rázu, bylo přimícháno do tužidla na krajku malé množství „glitrů“ stříbrné barvy. Šaty se díky nim krásně leskly jak na umělém, tak i přírodním světle.

Pro umocnění efektu krajky na sukni a vyváženost celku jsme po poradě s vizážistkou do tmavých vlasů nevěsty zvolily opět krajkou. Za tím účelem bylo zapotřebí vyrobit několik drobných spirálek a obloučků. Spirálky byly upaličkovány pouze ze dvou párů paliček a obloučky ve tvaru měsíčku byly široké stejně jako krajka na šatech. Krajkou lze jednoduchým a rychlým způsobem aplikovat do vlasů pomocí vlásenek.

Namísto kytice byl na ruku nevěsty připevněn upaličkováný motýl. Aby jeho křídla držela tvar, byla příze na okrajových párech nahrazena slabým drátkem stříbrné barvy. Motýl byl upaličkován pomocí polohodu a plátkového vzoru v kombinaci s kroucením.

(viz příloha 3 a 4)

4.3.2. Ostatní oděvní tvorba

Vedle krajky je kresba základním zdobným prvkem v tvorbě. Stejně jako již představené svatební šaty jsou i ostatní bohatě zdobené ručním jednoduchým ornamentálním dekorem. Vše je navrhované s tím záměrem, že budou použity tyto kresebné prvky. Na rozdíl od jiných výtvarníků je malováno již na hotové kusy. Díky tomu se může dekor dostat přes skutečné švy šatů, a tím docílit neopakovatelné modelace. Je-li třeba jsou závěrečné linky dokresleny přímo na postavě.

Ke kresbě a malbě na látku jsou používány barvy Javana a Sericol, které se fixují zažehlováním. Dají se mísit s vodou, tak je možno látku podmalovat v různých tónech.

Kresba na látku ovšem není to jediné, čím lze oživit společenský oděv. Jedním z dalších prvků může být keramika v různých podobách zakomponovaná do střihu. Jednou z variant je odlít určité části šatů z keramické hmoty a zároveň její výtvarné pojednání. Zdánlivě nepraktické, ale udržovatelné. Lze také využít keramickou mozaiku a všít ji přímo do látky.

(viz příloha 12)

4.4. Krajka jako doplněk interiéru či přírody

V soudobých výtvarných postupech a koncepcích se objevují instalace, land art, happeningy apod.. Při všech těchto koncepcích je velká oblíbenost v používání textilních materiálů. Krajka může být jednou z možností. Výhodou je, že si ji můžeme dle potřeby a svých představ přizpůsobit už při samotné výrobě anebo použít takovou krajkou, která nám zůstala po nácviu, zkouškách, opravách apod.. Dá se kombinovat s keramikou, zajímavými větvičkami, kamínky i látkou, např. pytlovinou. S použitím

drátků je možné ji ztvarovat a vyplnit nejružnější rohy a oživit části interiéru. Na to vše použijeme krajku širokou, úzkou, kroucenou, jemnou či naopak hrubou. S maximálním efektem tedy využijeme každý centimetr, který jsme upaličkovali.

Nemusí to být práce pouze jednoho autora, tak např. ve skupině studentů, kteří se naučili paličkovat vzniklo mnoho nepoužitých polotovarů. Ty byly použity na land art či na instalaci v ateliéru. Pak už je to jednoduché. Krajku můžeme libovolně omotávat, spouštět a přidělovat k větvičkám. Jako výsledek nám vznikne vzdušná prostorová kompozice, která se v jedinečných okamžicích pohybuje do rytmů přírody.

Krajka, která působí jemně, až „průhledným“ dojmem, kontrastuje hmotným stromům a větvím. V případě instalace do interiéru je možné si „kousek“ přírody přinést.

(viz příloha 7)

5. PRÁCE S DĚTMI

5.1. Úvodem

Při své praxi na ZŠ jsem se rozhodla trochu zaexperimentovat a techniku paličkované krajky zařadit do výtvarné výchovy. Nejen, že se děti nadchnou při předvedení, ale hlavně proto, že tato technika pro ně může být značným přínosem. Děti nabádá k pečlivosti, vytrvalosti, ale i pozornosti. Rozvíjí u nich představivost a fantazii. Tato práce je výhradně pro skupinovou výuku, je náročnější na sehnání pomůcek, ale zato je značným oživením ve výtvarných činnostech. Spousta dětí naučila následně paličkovat doma i maminky. V těchto kapitolách bych ráda rozebrala tyto činnosti s dětmi a právě zde bych ukázala příklady kombinací s jinými technikami a materiály.

Ve školách se děti setkávají s velmi širokým spektrem výtvarných technik. Od keramiky přes práci s textilem až po samotnou práci s barvou. Avšak s paličkovanou krajkou se mohou seznámit téměř výhradně v zájmových kroužcích. Tato technika bývá pro děti každého věku neznámá a nová. Je to škoda, neboť při paličkování se naplno rozvíjí jemná motorika. Děti tvoří malé uzlíky, navíjejí přízi na paličky, pracují s drobnými špendlíky atd..

Tvorba paličkované krajky je ve svém základu velmi jednoduchá technika. Jde jen o to mít trpělivost a nenechat se odradit prvními nezdary. U menších dětí je velmi důležitý rozvoj jemné motoriky, volných vlastností, sebedůvěry a zručnosti. Musí vydržet, na chybičky ve vzoru se téměř nepoukazuje. U starších žáků se už potom rozvíjí právě přesnost a pečlivost.

Paličkování se může naučit každý žáček I. stupně. Spíše než na věkovém kritériu záleží na individuálních volných a manuálních vlastnostech. Může se stát, že prvňáček je mnohem zdatnější než žák páté třídy. Proto není výuka pro děti rozdělena dle věku, ale zkušeností a pokročilosti v technice. Tedy na kurz pro úplné začátečníky, tj. úvodní kurz, dále rozvíjející kurz a poslední třetí kurz se zajímavými úkoly.

5.2. Úvodní kurz

V začátcích seznamování s technikou paličkované krajky jde pouze o zvládnutí a osvojení si základních prvků. U dětí, které s paličkováním začínají je velmi důležitá motivace a trpělivost nejen žáků, ale i vyučujícího. Děti je nutné neustále chválit a povzbuzovat. Ačkoliv se v tradiční tvorbě paličkované krajky netoleruje sebemenší

chybička, u dětí tomu tak není. Pouze se dbá na to, aby „krajka“ po sejmutí z podušky držela pohromadě.

U malých dětí je vhodné postupovat malými krůčky v menších časových úsecích trvajících asi dvacet minut. Po delší době začíná být žáček 1. i 2. třídy unaven. Přestává se soustředit na činnost. V tu chvíli je vhodné, aby se odreagoval jinou výtvarnou činností, např. kreslením a k paličkování se opět vrátil po odpočinku.

U dětí starších devíti let se může doba výuky paličkování natahovat. Jedno mají ale všechny děti jakéhokoliv věku společné. Ve chvíli, kdy techniku zvládnou, jsou potom motivováni sami od sebe a snaží se upaličkovat co největší kus.

V plné třídě je dobré, když techniku trochu zvládnou alespoň tři děti. V tu chvíli má paní učitelka usnadněnu práci tím, že si děti mohou paličkování vysvětlit vzájemně a po svém.

Během výuky učitel neustále paličkuje na své herduli (pokud zrovna neradí dětem a individuálně s nimi nepracuje), aby děti mohly neustále sledovat návyky, správné držení, postup. Kdykoliv se mohou dívat a zafixovat si postupy do paměti. Takže učitel je zároveň příkladem, motivací a nepřetržitým návodem.

Ještě je zajímavé, že paličkování, ač práce ruční, baví i kluky. Jen mají k technice trochu jiný přístup než dívky. Chlapci si ve většině případů vytvoří „svůj“ systém, podle kterého paličkují. Dívky se snaží napodobit pohyb paní učitelky, která v ruce drží dva páry najednou a prohodí je třemi pohyby. Kdežto chlapci drží v ruce vždy pouze jednu paličku. V praxi to znamená, než udělají cyklus se dvěma páry u pláténka, vezmou paličku do ruky celkem šestkrát.

Na závěr úvodního kurzu by měli žáci zvládnout navíjet paličky, upaličkovat řetízek, pláténko a pláténko s kroucením. Výtvozem jejich snažení může být „náramek přátelství“ nebo záložka do knížky.

5.2.1. Metodický postup

Věk: 1.- 5. třída

Časová dotace: 10 vyučovacích hodin VV

Pomůcky: herdula a 6 párů paliček pro žáka, barevná i bílá příze, tužidlo na krajku, knížky a obrázky, paličkováná krajka na ukázkou, pohádka „O svatební kraje“ (režie Jiří Chlumský, 2003)

Postup:

1. Motivace: Malé děti v prvních a druhých třídách lze motivovat pohádkou o paličkované krajce. Můžeme ji buď vyprávět nebo je pustit na videu v rámci „odpočinkové“ hodiny. Pohádka se jmenuje „O svatební krajce“ a v roce 2003 ji natočil pan režisér Jiří Chlumský. Vzhledem k tomu, že je pohádka velmi motivační, je zde nastíněna:

Byl jednou jeden pan král. Nebyl to žádný mladík, neměl již královské rodiče, ale ani královskou manželku. Byl však vcelku spokojený, až na ty rádce. Ti z toho byli nešťastní, vždyť království musí mít následníka. A tak krále přemlouvali, aby vystrojil ples a sezval všechny princezny z okolí a jednu si vybral za manželku. Král, spíše jen proto, aby mu už rádcové dali pokoj, a také tak trochu ve zlosti, řekl, že si tedy vezme za ženu tu princeznu, která upaličkuje druhou část krajky pro královské šaty. Tu první část krajky totiž upaličkovala jeho matka. Již to bylo dávno, ale šaty stály na stojanu v komoře nedodělané. Král řekl, že se tedy ožení, ale krajka musí být právě tak krásná a úplně stejná a jeho princezna tu krajku musí umět sama upaličkovat a také se v těch šatech bude vdávat. Král věděl, že království je na krajkářky chudé, krajka byla zapomenuta a tak doufal, že jeho mládenecký život se nezmění. Pohádka se rozvíjí, a přes mnoho příběhů, úkladů a protivenství, která se princezně přihodí, dospěje ke zdárnému konci. To, že se vezmou a budou šťastně žít až do smrti je konec, který pohádku nemine. (Paličkování, 2003)

Jako další motivace mohou posloužit jakékoliv výrobky z paličkované krajky. Nejvíce určitě zaujmou veselé barevné motivy, které jsou dětem blízké. Méně vhodné jsou dečky apod.

Děti ještě může zaujmout vyprávění o zkušenostech s paličkováním samotné paní učitelky. Nespornou výhodou k zaujetí je, když paní učitelka sama paličkuje již od dětství.

Hned na začátku musíme děti upozornit na to, že se jedná o techniku velmi náročnou, která ze začátku jde jen pomalu. V průběhu se musí děti velmi povzbuzovat a chválit, ačkoliv upaličkovaly teprve kousek. Rozhodně by se nemělo poukazovat na chyby. Děti jsou potěšené, pokud jim sama paní učitelka na výtvoru upaličkuje třeba jen dva řádky.

Pokud čas a finance dovolí, může se paní učitelka vydat se skupinou dětí na výlet do muzea krajky ve Vamberku. Toto muzeum nabízí návštěvníkům jedinečnou expozici, která provede návštěvníka vývojem české krajky od 18. století až do současné doby.

2. Výklad: Během ukazování obrázků může paní učitelka žáčky seznámit stručně s historií paličkované krajky. Měla by zdůraznit, že dříve se krajka nosila na oděvech a její podobu ovlivňovala stejně tak jako dnes móda. Krajku si mohly dovolit nosit pouze movití lidé a králové. Časem se krajka dostala i na oděv chudších lidí pouze díky tomu, že si ji mohly dívky a ženy vyrobit samy doma. Pro děti je velmi zajímavá informace, že dříve uměly na venkově paličkovat téměř všechny děti od čtyř let. Býval to zdroj obživy pro celou rodinu. Dále viz kapitola 2. Historie paličkované krajky.
3. Vysvětlení pojmů: Pro začátek jsou nejdůležitější pojmy herdule a palička (viz kapitola 3.1.). S těmi se děti většinou setkávají poprvé. Pro přiblížení se může poukázat na to, že paličkování je vedle háčkování nebo vyšívání jedním ze způsobu, jak vyrobit krajku. Tyto techniky jsou pro ně určitě známé od babiček či maminek. Za důležitou informaci se může pokládat práce se špendlíky. Kantor by měl děti poučit, že se špendlíky musí pracovat opatrně. U menších dětí by měla paní učitelka registrovat, kolik špendlíků dětem dala a kolik jich opravdu použili k paličkování. Ostatní pojmy jako jsou názvy prvků paličkování se děti dozvědí v průběhu kurzu.
4. Ukázka samotného paličkování: Paní učitelka by měla dětem paličkování sama ukázat. Rozhodně to není ztráta času. Po chvíli by měla přidávat komentář. Je vhodné začít ukázkou nejjednoduššího prvku v paličkování, a to je řetízek. Potom by měla následovat ukázka paličkování pláténka (viz kapitola 3.3.).
5. Navíjení paliček: Základem paličkování je správně navinutá palička (viz kapitola 3.2.). Navíjení je pro žáčky činnost zdlouhavá a dosti nudná. Je vhodné, aby si každé dítě ve škole navinulo jen několik paliček, aby vědělo, jak je to správně. Zbylé paličky si děti můžou navinout doma za asistence maminky. Dle času a počtu pomůcek můžeme paličkovat se 4-6ti páry paliček. Pro hlavní pár zvolíme odlišnou barvu příze. Děti mají pak lepší kontrolu o správnosti paličkování. Součástí navíjení paliček je i zajištění příze, aby se opět neodmotávala. Naučení zajišťovacího uzle (viz kapitola 3.2.) bývá pro děti velmi náročné. Některé se ho správně naučí i mnohem později. Proto je vhodné, aby paní učitelka všem dětem uzle zkontrolovala, aby nit držela a neodmotávala se.

6. Pro začátek, aby se děti naučily správně držet paličky, je vhodné začít s výukou řetízku.(viz kapitola 3.3.) Zvládnutí řetízku zpravidla netrvá dlouho. Pro zvládnutí pláténka vytvoříme pro děti „podvinek“. Ten má podobu proužku asi 2-2,5 cm širokého. Je nutné naznačit, kam mají děti píchat špendlíky a v jakém pořadí. Mohlo by se stát, že by špendlíky píchaly zbytečně moc od sebe a „krajka“ by byla moc řídká. V opačném případě, kdy by byly špendlíky v těsné blízkosti by se jim příze „zdrcovala“ dohromady a „krajka“ by byla nakrabacená. Pláténko s kroucením je pro děti po zvládnutí pláténka velmi jednoduché. Naopak jim umožňuje zpřehlednění techniky a motivuje je. Výtvar rychleji přibývá. Opět je vhodné naznačit vzdálenosti pro píchání špendlíků. (viz kapitola 3.3.)
7. Na závěr práce si musí děti výrobek natužit (viz kapitola 3.1.). U menších dětí je jednodušší, pokud výrobek natuží pouze sama paní učitelka. Použijeme lak na vlasy, tekutý škrob nebo cukrovou vodu. S těkavým tužidlem pracuje pouze paní učitelka, nejlépe venku.

Hodnocení: Na závěr kurzu mají žáci osvojené nejzákladnější prvky paličkování krajky. Během té doby každý žák vyrobí asi 8-14 centimetrů dlouhý proužek. Každý žák by měl pracovat vlastním tempem a neměl by být tlačěn nedostatkem času.

5.2.2. Výroba vlastních improvizovaných pomůcek

Herdule

Na výrobu „válce na paličkování“ potřebujeme piliny nebo jemné seno a vak zhotovený z hustého materiálu (například krejčovské plátno) přibližně o rozměrech 50*36cm (pozn. jako vak na spací pytel).

Látku na obou stranách založíme asi 1.5cm, úzké strany sešijeme k sobě, do záložek navlékneme kaloun a stáhneme.

Vložíme kolečko z tuhého papíru a průměru asi 14cm, napěchujeme pilinami nebo senem, vložíme druhé kolečko a stáhneme i kaloun v druhé záložce. Přes tuto podušku navlékneme ještě povlak a teprve na něj špendlíme kartounový papír a pak podvinek.

Paličky

Výroba paliček je nejjednodušší z obyčejných dřevěných korálků a tyčinek. Ty by měly být asi 12cm dlouhé a v průměru by měly mít asi 3-4mm (pozn. koupíme v OBI nebo použijeme vrbové proutky). Dále k výrobě jedné paličky potřebujeme celkem tři

korálky. Dva menší a jeden velký. Korálky musí mít díрку alespoň tak velkou, jako je průměr tyčinky.

Malé korálky ohraničují prostor, kam se navíjí příze. Aby držely na místě, je nutné je podlepit. Velký korálek se dá na spodní konec provizorní paličky, aby ji zatěžkával.

Pokud nemůžeme sehnat korálky s dostatečně velkými otvory, musíme tyčinky na okraji seříznout. Potom na ni narazíme korálky a pro jistotu podlepíme. V tomto případě bude ovšem místo na navíjení příze ohraničené pouze jedním korálkem.

5.3. Rozvíjející kurz

Pokud žáci absolvovali úvodní kurz, mohou si časem své dovednosti rozšířit v rozvíjejícím kurzu. Samozřejmě je zapotřebí zopakovat a opět upevnit známé činnosti získané již dříve. Proto je pro žáky vhodné začít zopakováním.

5.3.1. Metodický postup

Věk: 2.- 5. třída

Časová dotace: 10 vyučovacích hodin VV

Pomůcky: herdule a 6 párů paliček pro žáka, barevná i bílá příze, tužidlo na krajku, knížky a obrázky, paličkováná krajka na ukázkou

Postup:

1. Upevňovací a opakovací část: Jako motivace pro žáky nám poslouží předcházející zkušenost a připomenutí techniky na obrázcích. Tentokrát je výhoda, že žáci si mohou přípravné práce vykonávat sami. Paní učitelka již nemusí kontrolovat každou navinutou paličku. Stačí pouze, aby na činnost žáků dohlédla, aby byla prováděna plynule a bez zbytečných prostojů. Žáci na připravené herdule s podvínky začnou vypaličkovávat proužek asi 2-3cm široký. Ze začátku je vhodné pro připomenutí naznačit hustotu píchání špendlíků. Používají již známe pláténko a pláténko s přetáčením.
2. Polohod: Po osvěžení techniky začne paní učitelka ukazovat žákům nový prvek, polohod. Není nutné, aby se dívaly všechny děti najednou. Naopak je lepší, když si sami žáci určí, kdy je vhodné učit se nový vzor. Tento vzor je pro děti velmi náročný a zbrklé dítě se v něm může lehce ztratit. Proto musí paní učitelka zdůraznit, že je velmi nutné, aby se paličky nezamotaly, zůstaly „seřazené“.

Pokud si žáček myslí, že již pochopil princip paličkování polohodu, může jít pracovat na svoji herduli. V průběhu činnosti by měl být stav výrobku kontrolován. Při výuce polohodu je velká pomůcka, když mají žáci na hlavním páru navinutou přízi odlišné barvy. Mohou tak sledovat, zda se jim příze křížuje správným způsobem a zda se jim paličky v průběhu činnosti nezamotaly.

3. Točená páska, vypaličkování tvarů: Pokud mají žáci bezpečně osvojené základní prvky paličkování, mohou začít experimentovat s tvarem proužku. Pro začátek postačí malá zatačka. Žákům se musí vysvětlit, že na místě vnitřního obloučku musí dávat špendlíky víc k sobě, aby byla krajka paličkována rovnoměrně. To může dělat ze začátků problémy, proto se na podvinek naznačí směr a hustota příze. Ze začátku postačí, pokud žáci paličkují pláténko. U pláténka s kroucením si musí dávat pozor, kolikrát musí páry překroutit. Na vnitřní straně postačí zákrut jeden a na vnější například tři. (dále viz kapitola 3.3.)
4. Moucha - lísteček: Jako poslední základní prvek paličkování, který si mohou žáci osvojit je lísteček, tzv. moucha. Tento prvek paličkování vypadá na první pohled nenáročný na práci. Vyžaduje ovšem notnou dávku vůle a trpělivosti. Ze začátku budou „mouchy“ připomínat spíše nevzhledné „masačky“. Teprve po výrobě mnoha lístečků-much se začnou zdánlivě přibližovat ideálnímu tvaru. Na výrobu mouchy potřebujeme dva páry paliček.

Hodnocení: Po absolvování rozvíjejícího kurzu už umí děti všechny základní prvky paličkové krajky. Dále si je už mohou samy libovolně zdokonalovat a zajímavě kombinovat.

Během rozvíjejícího kurzu by měla být pečlivost jedním z hodnotících kritérií. Žáci už techniku znají, proto se mohou u známých prvků soustředit na chyby a vyhýbat se jim.

5.4. Závěrečný kurz

Náplní závěrečného kurzu už není osvojování techniky jako takové. Žáci by si již měli pouze upevňovat dovednosti z kurzů předcházejících a uplatňovat je v zajímavých činnostech a úkolech. V této kapitole jsem připravila několik různorodých přípravných návodů, jak paličkovanou krajku uplatnit i v kombinacích s jinými materiály a technikami.

Jednotlivé úkoly nemají mezi sebou návaznost, proto se mohou samostatně praktikovat v jakékoliv části školního roku. Jediná podmínka je, aby žáci měli základy

paličkované krajky zvládnuté. Každý úkol je třeba přizpůsobit náročností pro dítě dle jeho schopností.

5.4.1. Doplnkové náměty pro práci s dětmi

Práce s pytlou

Věk: od 3. třídy

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny VV

Organizace: práce ve dvojicích

Pomůcky: pytlou pro každou dvojici (aspoň 50krát 50cm), jutová příze, paličky, čalounická rovná nebo zahnutá jehla

Technika: paličkování, páření

Motivace: Vyprávění o výrobě a dekoru látky. O tom, že každý kousek textilie by chtěl být něčím zajímavý. I obyčejná pytlou. Upozornění na plotýnkovou vazbu pytlou-srovnání s paličkováním.

Postup:

1. Žáci si na libovolných místech pytlou vypárou a uvolní jednotlivé příze. Aby měli větší prostor na paličkování, nastaví si nitě z pytlou jutovou přízí. Pytlou si poté připnou na herduli, aby se jim lépe paličkovalo a nitě navinou na paličky.
2. Díky nastaveným nitím mohou vytvořit více „pytlou“. Proto mohou upaličkované pruhy libovolně kroutit a přichytávat-přišívat na pytlou.
3. Na závěr k dotvoření kompozice mohou upaličkovat z jutové příze několik samostatných tvarů. Ty se mohou zvlášť do pytlou přišívat a tím práci dotvořit.

Obrázek 23 - práce s pytlou, ZUŠ Chrastava-3.a4.tř.

Hodnocení: Ve třídě vznikne celá řada kompozic z pytloviny. Žáci mohou udělat výstavku tak, že všechny vylepšené pytloviny poskládají do libovolného tvaru.

Šperk

Věk: od 3.třídy

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny VV

Pomůcky: paličky, herdule, špendlíky, barevná i bílá příze, drátek, drátek na krk, korálky, tužidlo

Technika: paličkování, práce s drátkem

Motivace: Ukázky šperků z paličkované krajky (i obrázky). Dále může po děti jako motivace zafungovat fakt, že si vytvoří vlastní módní doplněk. Chlapci mohou šperk použít jako dárek.

Postup:

1. Návrh abstraktního tvaru šperku (spirála, půlměsíček apod.). Ten se dále překreslí na tvrdý papír, který bude sloužit jako podvinek.
2. Následuje příprava herdule, výběr barev, navíjení paliček, nákres vzoru.
3. Žáci vypaličkovávají tvar šperku. Musí dát pozor na to, aby rovnoměrně píchali špendlíky. Jako vzorek si mohou zvolit z jakéhokoliv, který znají (polohod, pláténko, pláténko s kroucením, moucha).
4. Po upaličkování zakončíme uzlíky a natužíme tužidlem s glitry, aby se šperk třpytil. Necháme zaschnout.
5. Krajku připevní děti na „spirálku“ na krk tak, že v místech, kde byla krajka přišpendlená mohou provlékat drátek. Dotvoří navléknutím skleněných drobných korálků. Drátky mohou libovolně proplétat krajkou a tím ji i zpevňovat.

Obrázek 24 - šperk, ZUŠ Chrastava

Hodnocení: Každý žák si vytvořil šperk dle svých představ. Ti šikovnější paličkovali složitější tvary jako spirálku, kterou potom libovolným způsobem připevňovat. Kdo měl s točenou krajkou problémy, vytvořil dle svých schopností jen malou vlnku.

Hra s linií

Věk: od 2. třídy

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny VV

Pomůcky: herdule, 4 páry paliček, barevná i bílá příze, tužidlo na krajku, háček

Technika: míchání barev, paličkování, koláž

Motivace: Povídání o náladách a barvách. Ve chvílích, kdy jsme naštvaní, líbí se nám jiná barva, než když jsme veselí.

Postup:

1. Každý žák si namíchá z temper takovou barvu, jaká ho podle jeho názoru přesně vystihuje.
2. Na čtvrtku o formátu A3 tlustým štětcem kreslí nekončící linii.
3. Vytvořeným okýnkem-hledáčkem (asi 10*10cm) pozoruje linii a hledá zajímavé místo.
4. V případě, že svoje místo našel, buď ho z papíru vystřihne nebo ho obkreslí na průsvitný papír.
5. Nastává fáze, kdy bude každý žák paličkovat podle své vytvořené linie. V případě malých dětí je vhodné, aby paní učitelka naznačila směr paličkování a místa, kde se zapichují špendlíky. Je na žácích, který vzor a barvu zvolí.
6. Můžeme adjustovat do clip-artu nebo zpátky do čtvrtky tak, že vystřihnutou část linie nahradíme vlepením či přišitím té upaličkované.

Hodnocení: Žáci na začátku pracovali s barvou. Učili se míchat takové odstíny, aby se jim líbili. Dále si každý vytvořil svoji jedinečnou linii, díky které vznikl zajímavý podvíněk.

Motýl do prostoru

Věk: 5. třída

Časová dotace: 5 vyučovacích hodin VV

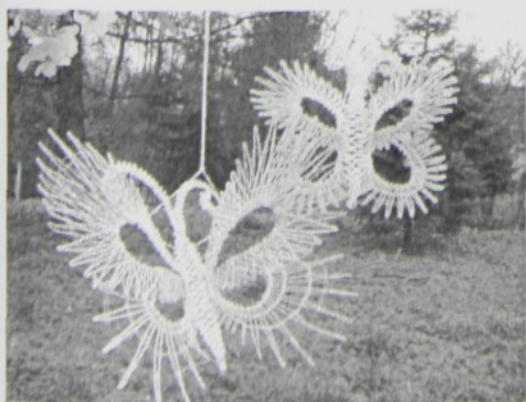
Pomůcky: herdule, 5 párů paliček, barevná i bílá příze, slabý drátek, tužidlo na krajku s glitry, háček

Technika: paličkování

Motivace: Povídání o motýlech, jejich vlastnostech. Ukázky obrázků, překreslování a zjednodušování tvaru jejich křídel.

Postup:

1. Žáci vytvoří šablonu motýla. Stačí pouze jedna polovina vystřižená z kartonu. Aby byl motýl symetrický, obkreslí křídla na podvinek. Nejprve první půlku a po převrácení druhou půlku. Podle toho, jak má motýl vytvořená křídla-obloučky si žáci načrtnou směr a hustotu paličkování a vzor. Musíme také naznačit místa přiháčkování (viz kapitola 3.3.). Je důležité, aby tuto fázi mělo zkontrolovat s paní učitelkou každé dítě.
2. Příprava herdule a paliček na práci. Aby držel motýl tvar, na krajní paličky se navine slabý drátek.
3. Samotné paličkování. Žáci mají na výběr ze všech základních prvků, které znají. Je vhodné zvolit vzdušný polohod případně pláténko s kroucením. Křídla by se měla paličkovat symetricky a připaličkovat k tělu. Motýla je možné dodatečně sešít. Tykadla se mohou vytvořit z krouceného drátku, který ke krajce přiděláme. Nebo se mohou upaličkovat jako točená páska ze dvou párů paliček. Poslední variantou je upaličkování řetízku, který by byl zakončen mouchou.
4. Před tužením je nutné zkontrolovat, zda je motýl na všech místech spaličkován dohromady, aby se nerozpadl. Potom můžeme motýla natužit. Pro zvýraznění tvaru je pěkné před sundáním z herdule motýla vytónovat barvou na textil.
5. Na závěr motýla sundáme z herdule. Doprostřed tělíčka připevníme provázek na zavěšení.

Obrázek 25 - Motýl do prostoru

Hodnocení: Děti si samy vyrobí atraktivní doplněk do svého pokojíčku. Ovšem před tím, než si ho odnesou domů může vzniknout pěkná výstava motýlů zavěšených v prostorách školy.

Vánoční ozdoba

Věk: 2.- 5. třída

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny VV

Pomůcky: herdule, 5 párů paliček, barevná i bílá příze, korálky, slabý drátek, tužidlo na krajku s glitry, háček na vánoční ozdoby

Technika: paličkováná krajka, práce s drátkem, navlékání korálků

Motivace: Povídání o vánočních tradicích, jak si kdo doma zdobí stromeček, okna, ...

Postup:

1. Žáci si nakreslí tvar ozdoby, který vychází ze spirály, vlnky, či jiného tvaru, který se dá libovolně tvarovat do prostoru. Návrh překreslí na tvrdý papír, který bude sloužit jako podvíněk.
2. Při navíjení paliček si žáci zvolí barevnost ozdoby, aby se jim líbila. Na poslední pár paliček místo příze navinou drátek. Není nutné drátku navíjet mnoho. Jenom maximálně dvojnásobek délky ozdoby.
3. Žáci vypaličkují tvar ozdoby. Musí dát pozor na to, aby rovnoměrně píchali špendlíky. Paličkují točenou pásku (viz kapitola 3.3.). Vzor si mohou zvolit z jakéhokoliv, který znají, krom polohodu.
4. Po upaličkování ozdoby zakončíme uzlíky a natužíme tužidlem s glitry, aby se ozdoba třpytila a necháme zaschnout. Před odstříhnutím paliček necháme kousek provázku, asi 15cm.
5. Na provázky žáci navlékají korálky a tím vánoční ozdobu dotvoří.

Hodnocení: Každý žák si vytvořil takovou ozdobu, na jakou se cítil. Ti šikovnější paličkovali rovnou spirálku, kdo má s točenou krajkou problémy, vytvořil malou vlnku.

Díky drátku na okraji si každý dotvaroval ozdobu dle svých představ.

Každý žák se těšil na to, jak si dá svoji ozdobu na stromeček nebo větvičku na dveřích a udělá tím radost mamince.

Výroba přáníčka

Věk: od 1. třídy

Časová dotace: 1 vyučovací hodina VV

Pomůcky: jakékoliv zbytky paličkované krajky (např. z předcházejícího úkolu), slabý drátek, lepidlo, barevný kartounový papír, nůžky

Technika: paličkování, koláž

Motivace: Samotný fakt, že si děti vyrobí hezké přáníčko, které nemusí kupovat

Postup:

1. Děti si zvolí vlastní motiv, který se posléze aplikuje na barevný papír. Pokud mají k dispozici pouze nekonkrétní krajky abstraktních vzorů, mohou ji použít na přáníčko ve formě muchláže.
2. Z papíru se vystřihne požadovanou formu přáníčka- necháme na fantazii dětí. Ovšem přáníčko by mělo být uzavíratelné, proto kartoun přehneme v půli a teprve potom děti vystřihují tvar.
3. Na vrchní stranu si děti kompozičně rozloží krajku. V případě muchláže může i přesahovat formát papíru. Když jsou spokojeni, mohou krajku malým množstvím lepidla přilepit a přáníčko je hotové.

Hodnocení: Přesto, že je v hodině VV jednotné téma, nevznikne ani jedno stejné přáníčko.

Objekt z přírodnin

Věk: od 3. třídy

Časová dotace: 1 vyučovací hodina VV

Pomůcky: všechny větší nepoužité krajky, které ve třídě vznikly, drátky, větvičky, provázky, dřevěné korálky, fotoaparát nebo kamera

Organizace: práce ve trojicích

Motivace: Ukázky obrázků, kdy různí umělci aplikovali textil do přírody (např. Christo) a jiné land artu a objekty z přírodninami

Postup:

1. Ukázky různých koncepcí land artů a prací z přírodninou. Děti by si měli přinést do skupiny zajímavou bohatou větvíčku (i bez lístků). Je dobré děti upozornit, že je lepší, pokud např. při procházce lesem větvíčku seberou ze země.
2. Žáci si ve skupině vyberou kousky krajek, které na svou prostorovou kompozici použijí. Vhodné jsou všechny krajky. Lze použít i malé kousky, které můžeme „zdrhnout“ do tvaru abstraktních lístečků.
3. Děti pomocí drátků a provázků přichytávají na větvíčku krajku tak, aby ji kompozičně doplňovala. Na provázky se mohou navléknout korálky.
4. Půl denní instalace na strom v okolí školy. Vznikl land art, ze kterého mohou mít děti chvilku radost. Poté můžeme objekty z přírodnin umístit v prostorách školy nebo třídy. Nejlépe na místě zdokumentovat.

Obrázek 26 - Objekt v přírodě

Hodnocení: Žáci si krom zajímavého objektu odnesou určité povědomí o tom, že kolem nás je příroda, které bychom si měli vážit a více si ji všímat.

Tisk z krajkové frotáže

Věk: od 1. třídy

Časová dotace: 1 vyučovací hodina VV

Pomůcky: jutová příze, upaličkované nepoužité kousky, tiskařská barva, váleček, kartounový papír, lepidlo

Technika: monotisk z krajkové frotáže

Motivace: Jedinečnost každého výtisku. Překvapení, jak se komu minidílko povedlo.

Postup:

1. Na kartounový papír si děti naaranžují paličkovanou krajku. Tu mohou doplnit i jinou textilií.

2. Kompozici přilepí na papír. Ovšem jen na několika místech, aby při manipulaci krajka nespadla.
3. Frotáž naválíme tiskařskou barvou a vytiskneme.
4. Na závěr můžeme výtisk dozdobit nepoužitou krajkou.

Obrázek 27 - tisk z frotáže, ZUŠ Chrastava-2.tř.

Hodnocení: Žáci si po prvním tisku ještě frotáž dotvořili. Tím jim vznikly dva odlišné výtisky.

Keramický obrázek v paličkováném rámečku

Věk: od 3.třídy

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny VV

Pomůcky: paličky, herdule, špendlíky, jutová příze, tužidlo, keramická hlína, brčka s velkým průměrem, špachtle, destička na práci s keramikou, hadřík, kelímek s vodou, engoby, patexová pistole

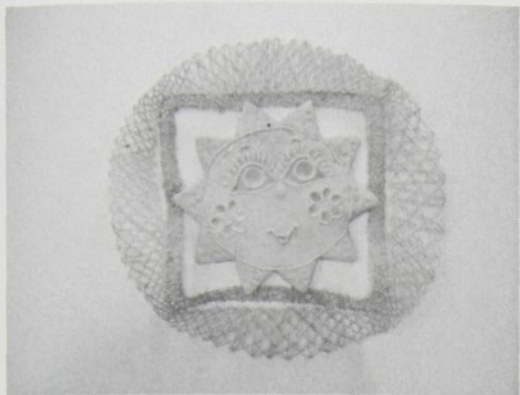
Technika: modelování s keramickou hlínou, paličkování

Motivace: Kombinace dvou technik, které děti baví.

Postup:

1. Modelování keramického obrázku určeného na zeď. Děti si volí jednoduché motivy, které znají a líbí se jim (sluníčko, kočka, pejsek atd.). Nechají vyschnout. Nesmíme zapomenout udělat díрку na pověšení.
2. Ve chvílích, kdy nepracují na keramickém obrázku, paličkují z jutové příze rámeček. Musí dát pozor, aby rámeček byl o něco menší než keramický motiv.
3. Po předvypalu keramických obrázků následuje kolorování pomocí engob. Obrázek můžeme natónovat jakoukoliv barvou nebo přírodní hnědou. Pak jde keramika do pece.

4. Když je keramický obrázek i rámeček hotov, následuje konečná adjustace. Keramiku připevníme k upaličkovanému rámečku na několika místech pomocí patexové pistole.

Obrázek 28 - obrázek s paličkováním rámečkem

Hodnocení: Žáci si vyzkoušeli předcházející techniku, ale obráceně. Místo keramického rámečku použili upaličkování a motiv byl z keramiky namísto z paličkové krajky.

Kompozice v keramickém rámečku

Věk: od 3. třídy

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny VV

Pomůcky: paličky, herdule, špendlíky, jutová příze, tužidlo, keramická hlína, brčka s velkým průměrem, špachtle, destička na práci s keramikou, hadřík, kelímek s vodou

Technika: modelování s keramickou hlinou, paličkování

Motivace: Dárek pro maminku nebo někoho, komu chtějí děti udělat radost.

Postup:

1. Výroba keramického rámečku zabere dětem celou jednu hodinu. Z keramické hlíny si uválí dlouhý váleček o průměru dva centimetry a délce obvodu rámečku. Poté oba konce spojí a na destičce vytvarují do požadovaného tvaru rámečku (kruh, čtverec, obdélník či složitější tvary). Keramický již spojený váleček se zploští. Aby hlína nepraskala, je nutné ji neustále zavlažovat vodou v kelímku (ale pozor, aby dětem z hlíny nevzniklo „blátíčko“). Dírky na přichycení krajky děti udělají brčkem. Na závěr se vytvoří ozdobné poutko. Na závěr se nechá rámeček usušit. Potom následuje „předvýpal“ a „výpal“ v keramické peci.
2. Další dvě hodiny děti věnují k upaličkování výplně rámečku. S keramikou ladí jutová příze. Na kartounový papír si žáci překreslí tvar rámečku. Potom si do něho vytvoří kompozici, kterou dále vypaličkovávají dle návrhu.

3. Poslední hodina je věnována adjustaci jutové paličkované krajky do rámečku. K přidělení použijeme jutovou přízi, kterou přišíváme „krajku“ k rámečku pomocí vytvořených dírek.

Obrázek 29 - kompozice v rámečku, ZUŠ Chrastava-3.a4.tř.

Hodnocení: Žáci si vytvořili dárek, který zajistě udělal někomu radost.

Otisk krajky do hlíny

Věk: od 1.třídy

Časová dotace: 1 vyučovací hodina VV

Pomůcky: jutová příze, keramická hlína, špachtle, destička na práci s keramikou, hadřík, kelímek s vodou, váleček, upaličkové nepoužité zbytky

Technika: modelování s keramickou hlínou, otisk

Motivace: Moment překvapení, kdy krajka dostává novou podobu.

Postup:

1. Děti si rozválí či rozmačkají rukou hlínu do plochy.
2. Naskládají na ní krajku tak, jak se jim líbí. Tvarovost nechme na fantazii dětí.
3. Poté, kdy jsou žáci spokojeni, vezmou váleček s krajku na hlíně převálí tak, aby se do ní vtiskla.
4. Před tím, než krajku z hlíny sundají, upraví okraj kompozice tak, aby vytvářela „rámeček“. Např. otiskem špachtle nebo dřívka. Nezapomeneme udělat díрку na pověšení a necháme zaschnout.
5. Po výpalu můžeme na dotvoření kompozice „kachel“ dobarvit a dotónovat tak, abychom zvýraznili linie krajky.

Obrázek 30 - otisk do hlíny, ZUŠ Chrastava-2.tř.

Hodnocení: Krajka získala novou podobu. Pro žáky byl zajímavý moment překvapení, kdy sundávali krajkou z hlíny.

5.5. Několik zásad na závěr

Při zařazení „paličkované krajky“ jako techniky do VV by se mělo dodržovat několik zásad, aby bylo dosaženo správného efektu. Jednak je to zásada dobrovolnosti. Ze zkušeností každá paní učitelka ví, že při správné motivaci se nadšení pro práci vždy u malých dětí dostaví. Rády se nadchnou pro novinky. V případě, že někoho do této činnosti nutíme, vznikne maximálně „cuchanec“ a takový „nenadšenec“ může znepříjemnit práci ostatním.

Dále je to zásada práce jen s malou skupinou dětí, zásada neustálého příkladu učitele a v neposlední řadě neustále kontrolovat, radit a individuálně přistupovat, ale hlavně chválit a soustavně motivovat. Tak dosáhneme nejlepšího výsledku a radosti z práce.

6. ZÁVĚR

Doufám, že se mi podařilo naznačit „cestičku“ k paličkované krajce, která je jen velmi zdánlivě náročná a nedostupná. Prakticky i v improvizovaných podmínkách se dají základy této techniky přiblížit i nejmladším žákům na ZŠ. A nejen to. Podle mého názoru je možné využít tuto techniku při rehabilitačních činnostech, při výuce o dekoru, ale zejména odkrýt dětem historické návaznosti. Ukázat, že krajkou nacházíme nejen na nejnoblesnějších šatech králů a královen, ale také na nejprostším kroji venkovana. I dnes je tato technika velmi živá, ač se stává vyjadřovacím prostředkem hlavně výtvarníků. V současnosti je snazší běžně použít krajkou strojovou. Do jisté míry plně postačí, avšak pod rukama tvůrčího člověka s fantazií plně ožívá a přetváří se v jedinečné a neopakovatelné. Tady je zejména dnes místo ručně paličkované krajky.

Byla bych velmi ráda, kdyby se alespoň pro jednoho z žáků mých kurzů stala do budoucna krajka tím, čím se stala pro mne. Vycházím z tradic naší rodiny. Prababička pocházela z Vamberecka. Já si přetvářím tuto techniku podle svých snů a představ. Již nyní vím, že se stávám pokračovatelkou této rodinné tradice, krajka mne bude provázet celý můj život. Nyní si plně uvědomuji historické návaznosti a souvislosti, a tím i to, že jsem teprve na začátku své tvůrčí cesty. Stejně jako babička a maminka se k paličkování neustále vracím a hledám stále nové cesty a využití této věčně živé techniky, inspirující krásy.

„Dokonalosti se dosahuje skutečným porozuměním, nekonečnou trpělivostí a dokonalou pozorností k detailům.“ Sagarik Rapee

7. POUŽITÁ LITERATURA

BREZINOVÁ A., *Textilné techniky*, 1.vydání. Bratislava: Alfa, 1987.

KYBAL A.: *O textilním výtvarném projevu*, 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1972.

KYBALOVÁ L.: *Současná krajka*, 1. vydání. Praha: Odeon, 1981.

MACKO A., NEVŘELOVÁ O., *Výtvarná výchova v 5. a 6. ročníku ZŠ- metodická příručka*, 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1990. ISBN 80-04-23975-7

MICHALIDES P.: *Elena Holéczyová*, 3. vydání. Bratislava: Pallas, 1979.

NEDVĚDOVÁ Z., ZATLOUKALOVÁ I.: *Výtvarná tvorba*, 1.vydání. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85 839-46-6

PROŠKOVÁ I.: *Ručně paličkováná krajka*, 4. přepracované vydání. Vydala Iva Prošková, 1996.

SKARLANTOVÁ J., VECHOVÁ M., *Textilní výtvarné techniky*, 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-72 38-319-1

TRANDŽÍKOVÁ M.: *Paličkujeme*, 1. vydání. Bratislava: Alfa, 1978.

VONDRUŠKOVÁ.A, PROŠOVÁ I.: *Krajkářství*, 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004.

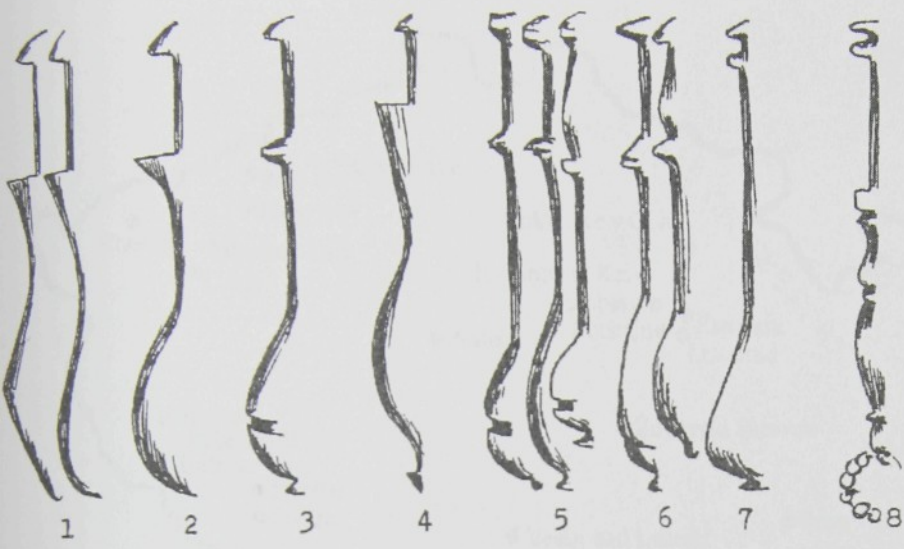
Časopis: Paličkování, ročník 2003, číslo 1, str. 2-4

8. PŘÍLOHY

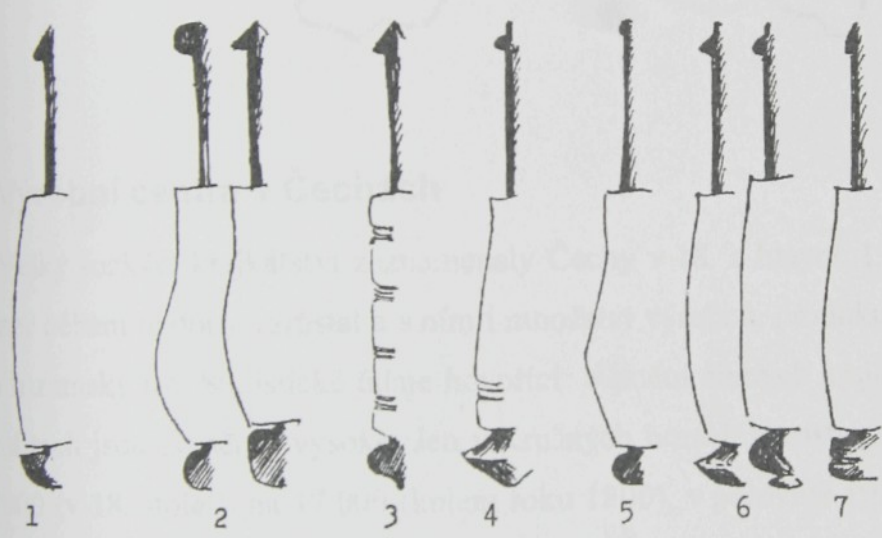
Seznam příloh:

1. Příklady paliček a jejich jednotlivé části.
2. Mapa- centra krajkářství v Čechách.
3. Svatební šaty s krajkou.
4. Svatební šaty- detail.
5. Paličkovaný šperk.
6. Paličkovaný límec, šperk s korálky.
7. Paličkovaný motýli, realizace v přírodě.
8. Práce s pytlovinou-detail.
9. Obrázky kombinované s keramikou.
10. Otisk krajky do hlíny, tisk z krajkové frotáže.
11. Práce dětí na ZŠ Broumovská.
12. Ostatní oděvní tvorba.
13. Vhodná ukázka pro motivaci k činnosti dětí.
14. Vzorník paličkové krajky.

Příloha 1

Bezplástíkové paličky z oblasti západoevropské.

Převážně české paličky z plástíkem

krček dřík paličky plástík dolní konec

krček dřík paličky dolní část

Příloha 2

Výrobní centra v Čechách

Velký rozkvět krajkářství zaznamenaly Čechy v 18. a hlavně 19. století. Počet výrobních center během té doby vzrůstal a s ním i množství výrobců, produkujejících krajky pro export i pro tuzemský trh. Statistické údaje hovořící o počtu činných krajkářů v různých obdobích a lokalitách jsou poměrně vysoké. Jen v Krušných horách vzrostl počet krajkářů z původních 10 000 (v 18. století) na 17 000 (kolem roku 1800), v polovině 19. století se potom uvádí již kolem 50 000 osob, zaměstnaných pravidelně krajkářskou výrobou.

Krajkářský stroj byl sestaven už v roce 1806. U nás se objevil již koncem 20. let 19. století. Ale strojové krajce trvalo dlouho, než se i přes nižší cenu prosadila. Ruční krajka byla dlouho považována za kvalitnější a v módě cenový rozdíl nehrál rozhodující roli. Teprve ve 2. polovině 19. století začal pozvolný pokles odbytu ruční krajky a s ním spojené snižování počtu výrobců. Zatímco kolem roku 1860 udávají statistiky pro české země 80 000 krajkářek, koncem století jich bylo necelých 20 000.

(A. Vondrušková, 2004)

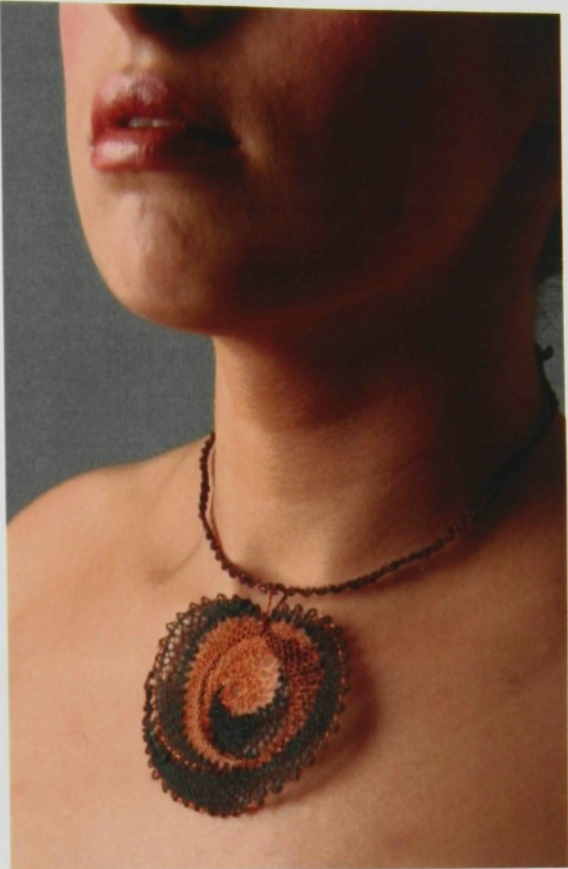
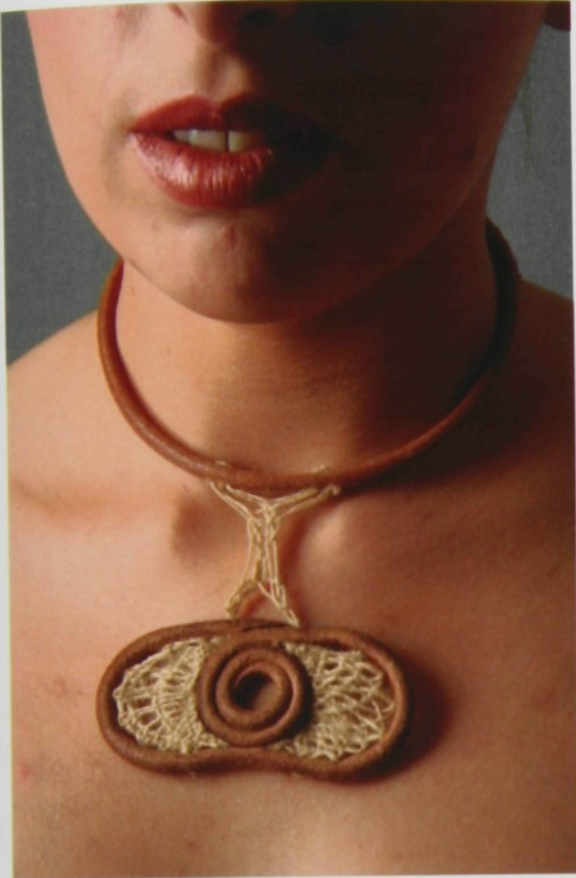
Příloha 3

Příloha 4

Příloha 5

Příloha 6

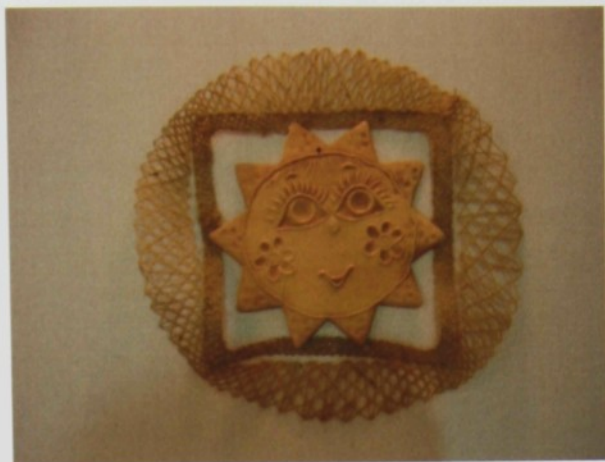
Příloha 7

Příloha 8

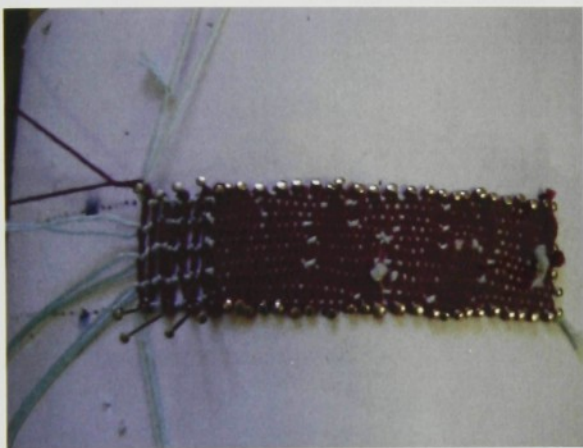
Příloha 9

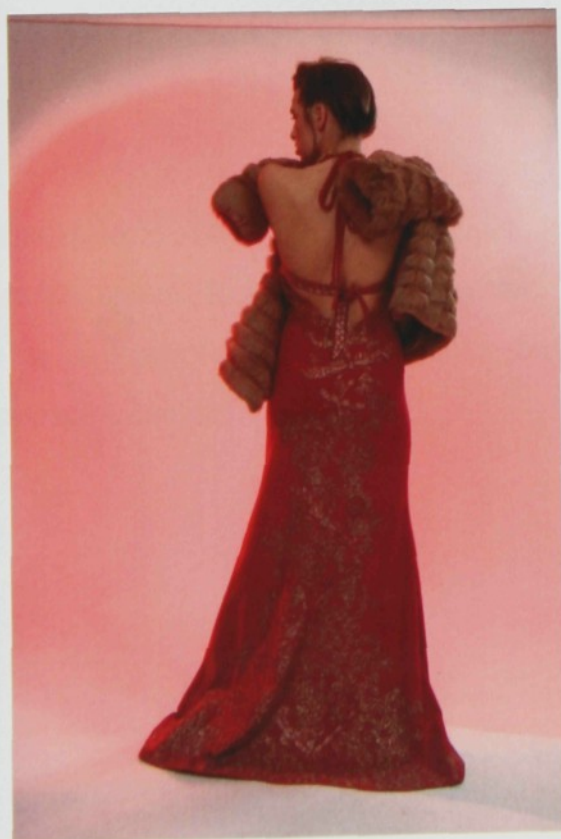
Příloha 10

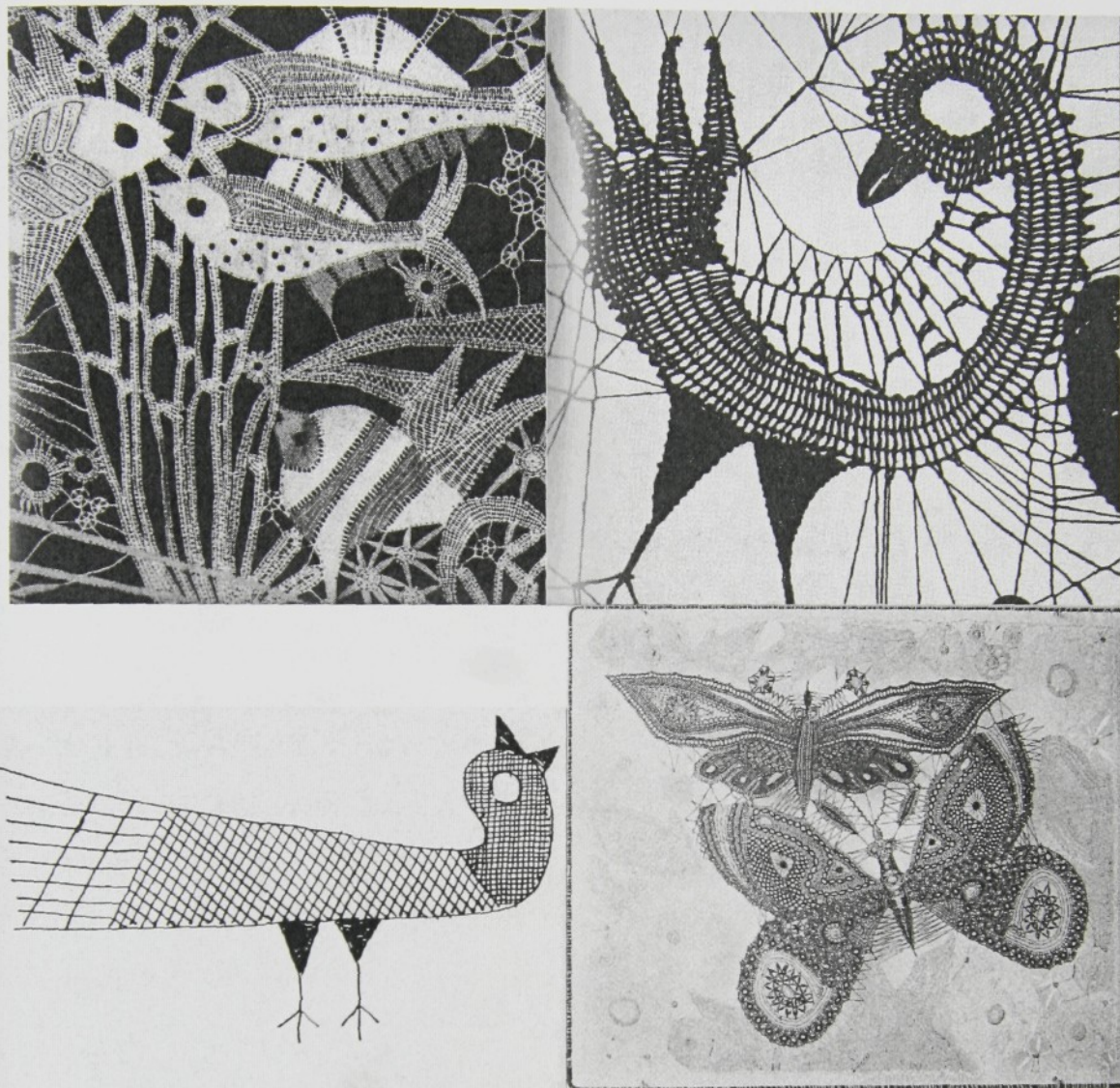
Příloha 11

Příloha 12

Příloha 13

Elena Holéczyová je textilní výtvarnice, která má významný podíl na rozvoji slovenského výtvarného umění. Roku 1926 absolvovala Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Inspiraci čerpá ze slovenských balad, pohádek, starých zvyků a písní. Vše ztvárňuje uvolněně a s nespoutanou fantazií.

Příloha 14

Pláténko

řetízek s
mouchami

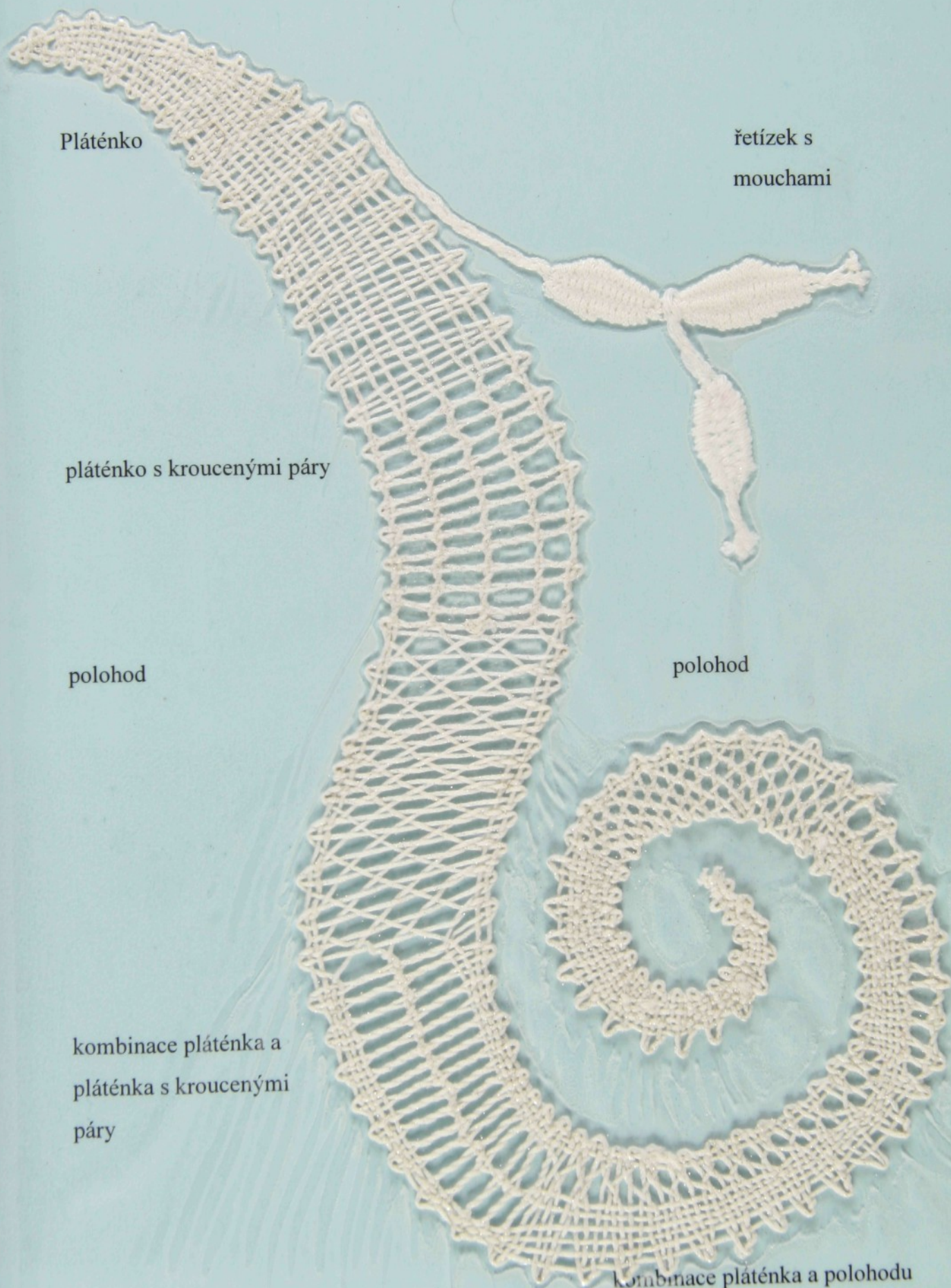
pláténko s kroucenými páry

polohod

polohod

kombinace pláténka a
pláténka s kroucenými
páry

kombinace pláténka a polohodu

V 112/07 P